

POHŘEBIŠTĚ MLADŠÍHO STUPNĚ KULTURY NÁLEVKOVITÝCH POHÁŘŮ V PRAZE-BUBENČI A DEJVICÍCH

Miroslav Dobeš – Michal Kostka – Jakub Likovský

ÚVOD

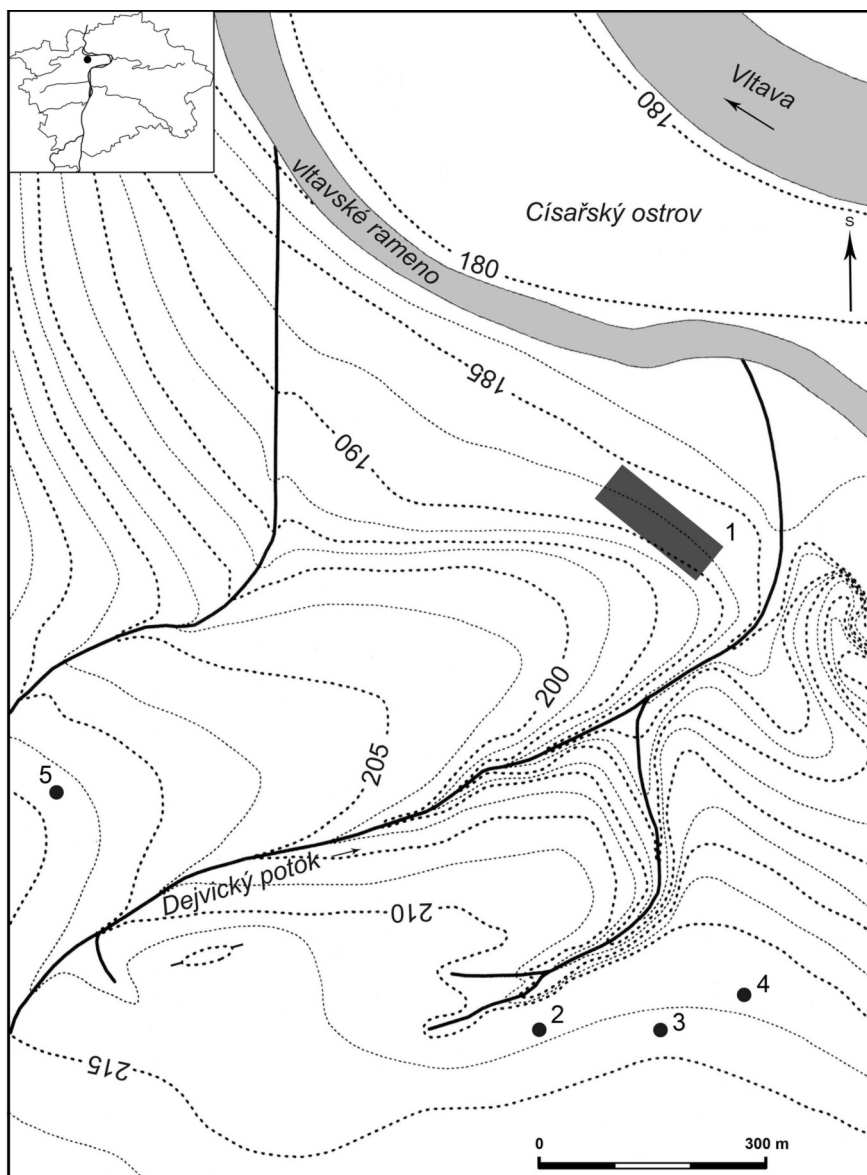
Studium pohřebního ritu kultury nálevkovitých pohárů je v současnosti závislé především na přísunu nových pramenů, případně na kritické publikaci dokladů získaných již dříve, zveřejněných však pouze rámcově, v nedostatečné podobě. V Čechách nebyl v poslední době na rozdíl od Moravy (Šmíd 2003) zevrubně publikován žádný výraznější soubor z předmětného období, mj. proto, že se české nálezy zpravidla omezují pouze na jednotlivé pohřby. Pozvolna sice narůstá počet kvalitně prozkoumaných a publikovaných pohřbů v sídlištních objektech (např. Lička – Lutovský 2006, 87–88, Abb. 57; Dobeš – Kostka – Stolz 2010, 620, obr. 6–7; Šulová – Kubálek – Holub 2010), totéž ovšem zcela neplatí pro pohřby v hrobech. Buď jde o ojedinělé doklady, byť velmi zajímavé (poslední autorům známý případ jsou dva hroby z Nymburka: Motyková 1998), případně o zjištění, u kterých dosud nemohlo z časových důvodů dojít k řádnému vyhodnocení a zveřejnění (např. Kolín-„Šťáralka“, 14 silně poškozených kostrových hrobů, z nichž minimálně jeden je datován do kultury nálevkovitých pohárů: Lutovský a kol. 2010, 993).

Ke klíčovým a dodnes nejpočetnějším souborům umožňujícím poznání pohřebního ritu českých nálevkovitých pohárů, a to z mladšího stupně jejich vývoje, patří nálezy získávané postupně Josefem Antonínem Jírou v Praze-Bubenči (obr. 15) a ojediněle Ladislavem Hájkem v Praze-Dejvicích. Hroby, které tam byly registrovány celkem ve třech polohách v prvních třech desetiletích 20. století, byly posléze i souhrnně prezentovány (Jíra 1910, 169, tab. XIII:1–13; Stocký 1926, 178, 188, tab. XCIII:1–13, 15–17, 28, 32–33). Jejich publikaci však už dnes nelze považovat za dostatečnou, a to jak po stránce kritického uchopení náleзовých okolností, tak úrovní dokumentace artefaktů. Tyto nedostatky by měla odstranit předložená práce. Informace vycházející přímo z prvotních zdrojů výkopce (tj. deníky a inventáře Josefa A. Jíry) navíc do budoucna zcela vyloučí tvorbu chybných náleзовých celků, k čemuž bohužel sváděl katalog archeologické sbírky Muzea hlavního města Prahy (dále jen MMP) z počátku padesátých let minulého století.

PRAHA-BUBENEČ, MAUTHNEROVA PŘÁDELNA

Podnětem pro záchrannou akci J. A. Jíry se stala výstavba nové přádelny firmy pana Mauthnera v dnešní Papírenské (tehdy Piettově) ulici (obr. 1:1), kde bylo mj. objeveno i pohřebiště mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů (dále jen KNP), uvedené do povědomí laické i odborné veřejnosti stručnou informací několik málo let poté (Prokop 1905, 47). První hroby tam Jíra zkoumal od ledna do března roku 1901, třebaže ve své pozdější práci uvádí jako roky výzkumu léta 1899 až 1900 (Jíra 1910, 169). Zcela jistě se však o rok spletl, neboť jeho sešitové deníky řady A (archiv Oddělení archeologických sbírek MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVI a 1/XVII) podrobně zachycují postup prací a výkopů na této stavbě. První džbán z kostrového hrobu KNP (č. M3/01) byl Jírovi předán 29. prosince 1900, stejný hrob pak Jíra zkoumal osobně 2. ledna 1901. Poté rychle následovaly odkryvy dalších kostrových hrobů různého kulturního a chronologického zařazení až do konce března téhož roku. Některé hroby prozkoumal Jíra sám, z jiných pouze přebíral nálezy od dělníků ze stavby s údaji, odkud přesně pocházejí.

Informace o pohřebišti shrnul Jíra ve své studii „O keramice nordické a durynské“ v popisu bubeňského naleziště vedeného pod č. 1 (Jíra 1910, 169) takto: „... pohřebiště se skrčenými kostrami. Některé pohřby byly uloženy jen v pouhé zemi, jiné byly pokryty jedním neb několika většími kameny, konečně některé kostry byly kamením úplně obloženy a zakryty. U nohou mívaly obyčejně džbáneček. Milodary byly nalezeny

Obr. 1. Praha-Bubeneč. Rekonstrukční geomorfologická a hydrologická mapa, na níž jsou vynesena naleziště s hroby mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů: 1 – Papírenská ulice, nová budova Mauthnerovy přádelny a sousedící pozemek; 2 – Bučkova (dnes Rooseveltova) ulice, poblíž čerpací stanice; 3 – ulice U zeměpisného ústavu; 4 – Českomalínská ulice čp. 516, tj. parcela architekta Petráka; 5 – Kolejní ulice, za Státním zemědělským výzkumným ústavem. Na podkladě vrstevnicové katastrální mapy z r. 1922 a 1. a 2. vojenského mapování rekonstruoval M. Dobeš, upravila B. Hružová

pouze dvakrát: jednou na krku kostry dva korálky a závěs podobný provrtanému kam. mlatu“ (hrob č. M3/01), vyrobené „z nějaké bílé massy.“ Ve druhém případě (hrob č. M10/01) „v hrobě s amforou, uloženou za hlavou kostry, byl položen na tváři kostry kamenný nožík.“

Dle popisu zvrstvení ve stěnách výkopu pro továrnu byly hroby zakládány přibližně 1 m pod úroveň stávajícího terénu, přičemž byly překryty kulturní popelovitou vrstvou z doby římské. Dle Jíry byly některé hroby původně opatřeny mohylovými násypy či rovny, neboť „při hrobech, které byly celé zaleny kameny, bylo možno pozorovati, že hrobová krytina vystupovala v podobě pahrbků do vrstvy provinc. římské“, z čehož autor vyvodil, že mohyly byly v době římské v terénu pravděpodobně ještě patrné (Jíra 1910, 169).¹

V podstatě na tutéž lokalitu se Jíra vrátil v říjnu roku 1912, kdy státní dráha upravovala pozemek „od továrny (tj. Mauthnerovy přádelny) směrem k cís. mlýnu podél Piettovy třídy“, dnes Papírenské ulice (obr. 1:1). Jde o polohu, která s předchozí přímo sousedí. Jíra tam na přelomu října a listopadu opět v součinnosti se stavbou sledoval odkryv dalších kostrových hrobů KNP i jiných kultur. Sám tu ovšem

¹ V citované stati z roku 1910 Jíra na str. 169 zmiňuje z Bubeneče ještě jedno „nordické“ naleziště (č. 2) obdobného rázu. Na místě vzdáleném od Mauthnerovy přádelny asi 10 minut byl při kopání jámy pro stromek objeven kostrový hrob s pozůstatky dvou jedinců a „střeby džbánčkovité nádoby stejného rázu jako na nalezišti č. 1“. Keramiku ani související záznamy v originální Jírově dokumentaci se ovšem nepodařilo identifikovat.

výkopy neprováděl a nálezy z hrobů jen přebíral od dělníků. Obdržel takto čtyři hrobové celky (?) KNP (hroby č. M3/12, M5/12, M8/12 a M9/12) a čtyři neúplné lidské kostry pohřbené bez milodarů, které na základě podobnosti s předchozími určil jako „kostrové hroby rázu nordického mladšího“ (č. M4/12, M7/12, M10/12 a M11/12). Pro úplnost obrazu naleziště je třeba zdůraznit, že z pozemku a jeho nejbližšího okolí pocházejí rovněž kostrové hroby kultur s keramikou lineární (Zápotocká 1998, 185, Taf. 17:A1–A2), se šňůrovou keramikou (Buchvaldek – Havel – Kovářik 1991, 155–160, obr. 3), únětické (Jíra 1910, 169, 181, tab. XIII:16–17), mohylové (Beneš 1959, 43, obr. 9:9–10) i jiných (Jíra 1923, 9–22). Jírou uvedené příklady a jeho vlastní argumentace z pozdější doby (Jíra 1923, 82–84) dnes ukazují, že přisouzení dotyčných hrobů bez milodarů kultuře nálevkovitých pohárů je více než nejisté a daleko pravděpodobnější je jejich zařazení do období starší únětické kultury.

Pro úplnost jsou na konci seznamu uvedeny dva dnes bohužel nezvěstné koflíky, které pocházejí z „kopání p. Lannova“, uskutečněného v březnu roku 1902 někde poblíž železnice jím vlastněné a těsně sousedící s Mauthnerovou přádelnou. Jsou bez bližších nálezových okolností, vzhledem k prostorové souvislosti a zachovalosti (byly dělníky přineseny celé) by mohly rovněž pocházet ze zničených hrobů salzmündského stáří.²

Kostrový hrob M3/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení, narušen koncem roku 1900. Džbán, předaný dělníky vedení stavby 29. prosince, byl uložen u nohou. Obnažený pohřeb dne 2. ledna 1901 ohledal J. A. Jíra, který z oblasti krční páteře vyzvedl kostěný závěsek a dva korálky.³ Kostra „s rozdrčenou lebku“ byla následně dělníky poničena („kosti mi druhého dne lidí rozlámali“).⁴ Obr. 2.

Nálezy:

1. Džbán nezdobený, s hrdlem odsazeným od plecí nepravidelnou rýhou. Okraj prostý zaoblený, povrch hlazený se stopami přešetění, hnědočerný, materiál písčité s větším množstvím slídy. Ucho páskové, mírně prožlabené. V. 130 mm, Ø okraje 85 mm, Ø dna 55 mm, š. ucha 22 mm. Celý tvar. Obr. 5:1.

Uložení: MMP, inv. č. A 929 (st. č. P 2697 = st. č. M 1116).

Literatura: deníkový záznam A 1002, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVI a 2/II); Jíra 1910, tab. XIII(5):2; Stocký 1926, tab. XCIII:6; Zápotocký 1992, 305, Taf. 78:4 (chybně jako hrob 18).

2. Kostěný závěsek „v podobě malického mlatu“. D. 27 mm, š. 13 mm, v. 8 mm. Obr. 5:2 (podle vyobrazení v inventární knize) a obr. 10.

Uložení: MMP, inv. č. A 930 (st. č. P 2698 = st. č. M 1117) – nedochoval se.

Literatura: deníkový záznam A 1008, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); inventář M (archiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, sv. 5 a 6).

3. Dva kostěné korálky. V. 5–6 mm, Ø 11–12 mm. Obr. 5:3 (podle vyobrazení v inventární knize) a obr. 10.

Uložení: MMP, inv. č. A 930 (st. č. P 2699 a 2700 = st. č. M 1117) – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1008, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); inventář M (archiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, sv. 5 a 6).

4. Kosti lidské. Dle inventáře „rozdrčená lebka a některé menší kosti“.

Zachováno: fragmenty mozkovny, levé rameno dolní čelisti, levá kost lícni, 16 vesměs volných zubů. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné, spíše žena.

Uložení: NM - antropologie, č. P7A 33204 (st. č. J 385 a J 392 = st. č. J/A 192 = Ao 3204).

Literatura: deníkový záznam A 1008, inventáře J a J/A (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 14/I a 6/II).

Kostrový hrob M4/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení. Džbánek, který ležel u nohou pohřbu, získal Jíra 2. 1. 1901.

Nálezy:

1. Džbán nezdobený. Okraj prostý zaoblený, povrch hlazený se stopami přešetění, šedý, materiál písčité s příměsí slídy. Ucho páskové, na řezu obdélné. V. 195 mm, Ø okraje 115 mm, Ø dna 60 mm, š. ucha 29 mm. Celý tvar. Obr. 5:4.

Uložení: MMP, inv. č. A 931 (st. č. P 2701 = st. č. M 1118).

Literatura: deníkový záznam A 1009, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); Jíra 1910, tab. XIII(5):9; Stocký 1926, tab. XCIII:15.

² V originální dokumentaci J. A. Jíry jsou hroby z obou výzkumných sezón (tj. roků 1901 a 1912) číslovány vždy od jedné, proto jsou v textu kvůli odlišení lomeny koncovým dvojčíslím roku nálezů, aby nedošlo k jejich záměně. Chybějící čísla v řadě patří hrobům jiných kultur. M před číslem značí objekty z Mauthnerovy přádelny (a okolí) a B původ z okolí Bučkovy ulice (u kterých není znám konkrétní rok nálezů).

³ Určení materiálu, ze kterého byly korálky a závěsek zhotoveny, je převzato ze zápisu v kartě inventáře M, archiv OAS MMP, fond I. Kiekebuschová, sv. 6.

⁴ Kurzívou jsou vyznačeny doslovné citace z Jírových deníků a inventářů.

Obr. 2. Praha-Bubeneč. Terénní snímek hrobu M3/01. Fotoarchiv OAS MMP, fond J. A. Jíra

Obr. 3. Praha-Bubeneč. Terénní snímek hrobu M10/01. Fotoarchiv OAS MMP, fond J. A. Jíra

Obr. 4. Praha-Bubeneč. Terénní snímek hrobu M13/01. Fotoarchiv OAS MMP, fond J. A. Jíra

Kostrový hrob M6/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení, prozkoumal J. A. Jíra 10. 1. 1901. Džbánek spočíval u nohou pohřbu. Zachované kosti (z hrobu?) vykopali dělníci až následujícího dne a předali Jírovi někdy mezi 21. a 23. lednem.

Nálezy:

1. Džbán zdobený pod hrdlem rytou klikatkou a na plecích rytými krokvicemi, obrvenými drobnými šikmými vpichy. Okraj oble zahrocený, povrch hlazený se stopami přešetění, šedohnědý, materiál písčítý se značným množstvím slídy. Ucho páskové až válečkovité. V. 150 mm, Ø okraje 100 mm, Ø dna 65 mm, š. ucha 22 mm. Celý tvar. *Obr. 5:5 a 12:1*. Uložení: MMP, inv. č. A 933 (st. č. P 2703 = st. č. M 1120).

Literatura: deníkový záznam A 1013, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):8; *Stocký 1926*, tab. XCIII:17.

2. Kostí lidské, tj. „2 tibie popelem spojené, femur, fibula“ a „2 kosti zvířecí“.

Uložení: MMP, inv. č. A 933? (st. č. P 2704 a–f) – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1021, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II).

Kostrový hrob M9/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení, prozkoumal J. A. Jíra 9. 2. 1901. Džbánek byl uložen u nohou pohřbu.

Nálezy:

1. Džbán zdobený pod okrajem řádkem šikmých vpichů a na plecích předrýsovanými žebříčky s příčkami provedenými plochými oválnými vpichy/kolky. Stejná výzdoba jako pod okrajem se nachází při obou hranách páskového ucha. Okraj vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, hnědočerný, materiál jemně písčítý, občas s drobnými kamínky. V. 180 mm, Ø okraje 105 mm, Ø dna 65 mm, šířka ucha 25 mm. Původně celý tvar, sestavený ze zlomků a doplněný, dnes zachováno pouze 13 neslepitelných střepů. *Obr. 5:7 a 12:2*.

Uložení: MMP, inv. č. A 936 (st. č. P 2709 = st. č. M 1124).

Literatura: deníkový záznam A 1038, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); Jíra 1910, tab. XIII(5):13; Stocký 1926, tab. XCIII:12.

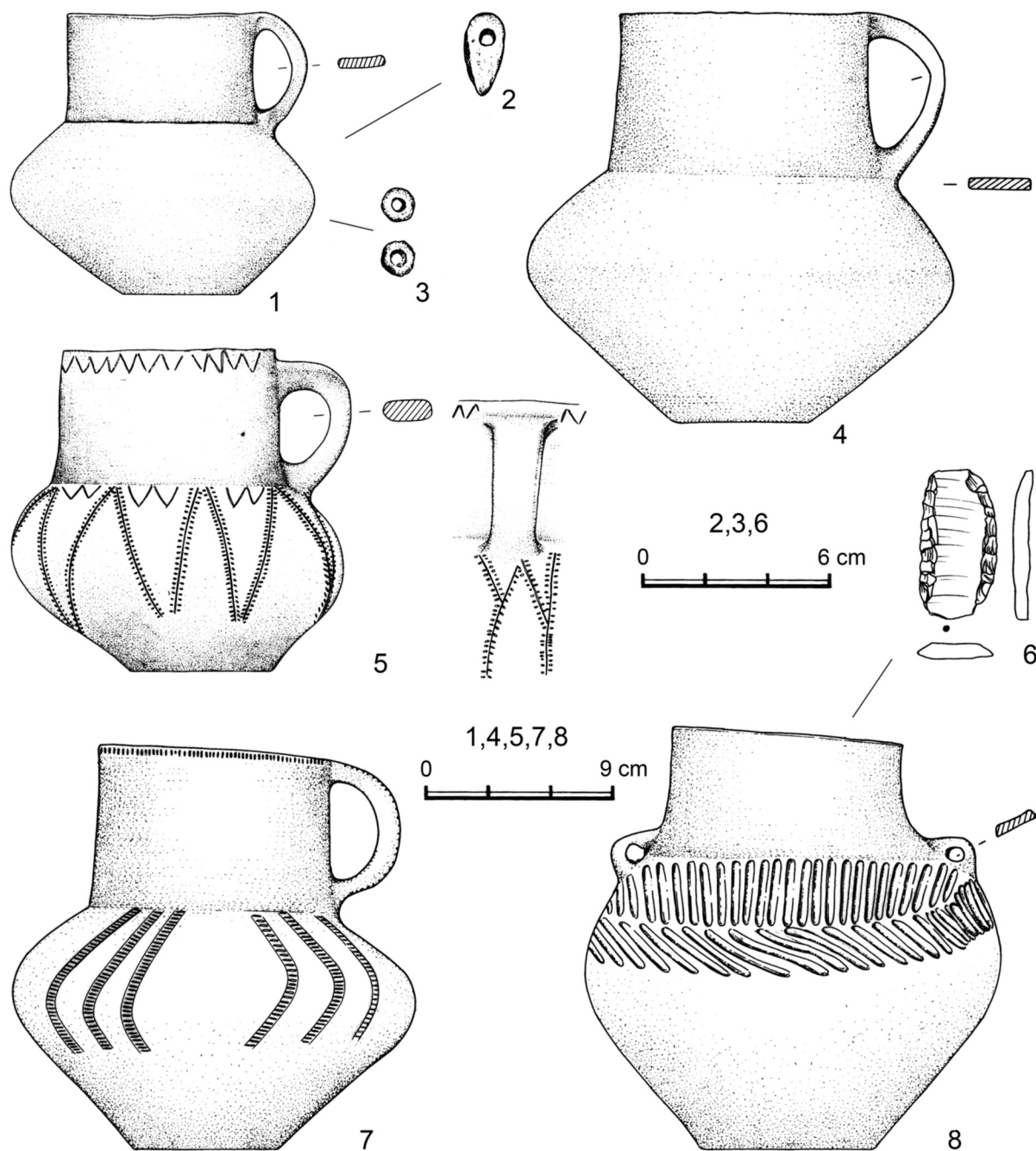
2. „Části kostí lidských v hrobě tom nalezené“.

Uložení: MMP, inv. č. PJ 221 a-j – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1038, inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 3/I).

Kostrový hrob M10/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení, prozkoumal J. A. Jíra 6. 3. 1901. Amfora byla uložena za hlavou pohřbu, „nožík štípaný z kamene“ spočíval „na tváři“. Lebku zajistil Jíra, ostatní kosti předány lidmi ze stavby. Obr. 3.

Obr. 5. Praha-Bubeneč. Keramika (1, 4–5, 7–8), kostěné ozdoby (2–3) a štípaná industrie (6) z hrobů mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů z nové Mauthnerovy přádelny. Amfora č. 8 je tvarem boletázkého stupně badenské kultury. 1 až 3 – hrob M3/01, 4 – M4/01, 5 – M6/01, 6 a 8 – M10/01, 7 – M9/01.

Kreslila M. Fábiková, upravila B. Hružová

Nálezy:

1. Amfóra zdobená na plecích dvěma nepravidelnými pásy vstřícných mělkých kanelur. Okraj prostý zaoblený až seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, nerovný, hnědočerný, materiál písčítý s většími kamínky, občas vystupujícími z povrchu, a šamotem (?). Ucha subtilní, prozhlabená. V. 200 mm, Ø okraje 110 mm, Ø dna 80 mm, š. uch 20 mm. Sestavena z 32 zlomků. *Obr. 5:8 a fototab. 7:3.*

Uložení: MMP, inv. č. A 937 (st. č. P 2734).

Literatura: deníkový záznam A 1062, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):11; *Stocký 1926*, tab. XCIII:8; *Pleslová-Štiková 1973*, 397, 399–400, Abb. 2:1; *Pleiner – Rybová 1978*, obr. 61:5.

2. Křemencová čepelka s rovnou retuší levolaterálně a konvexní retuší pravolaterálně. Surovina: křemenec typu Tušimice. Rozměry 47 × 23 × 6 mm. Hmotnost 10 g.⁵ *Obr. 5:6.*

Uložení: MMP, inv. č. A 941 (st. č. P 2735).

Literatura: deníkový záznam A 1062, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II).

3. Kostí lidské. Dle inventáře „*lebka rozdrčená*“ a „*několik dlouhých kostí/zlomky lidských kostí, v hrobě tom nalezených*“.

Zachováno: 4 zlomky těl kostí předloktí a distální konec pravé kosti lýtkové. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné. Zájímavosti: všechny kosti jsou zeleně zbarvené oxidy mědi.

Uložení: NM - antropologie, P7A 33191 (st. č. J/A 187 a 194 = st. č. PJ 203 a-h = Ao 3191).

Literatura: deníkový záznam A 1062, inventáře J, J/A a PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 14/I, 6/II a 3/I).

Kostrový hrob M11/01

Okolnosti: dle výpovědi lidí ze stavby kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, bez kamenného závalu či obložení. Džbánek, předaný Jírovi 9. 3. 1901, byl údajně uložen u nohou pohřbu.

Nálezy:

1. Džbán nezdobený. Okraj prostý zaoblený až vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědý, materiál písčítý s větším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu obdélné, mírně prozhlabené. V. 165 mm, Ø dna 45 mm, š. ucha 25 mm. Celý tvar. *Obr. 6:3.*

Uložení: MMP, inv. č. A 938 (st. č. P 2736 = st. č. M 1126).

Literatura: deníkový záznam A 1063, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):1; *Stocký 1926*, tab. XCIII:5.

Kostrový hrob M12/01

Okolnosti: dle výpovědi lidí ze stavby kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, s kamenným závalcem („*kamením obložený*“). Džbánek, předaný Jírovi 11. 3. 1901, byl údajně uložen u nohou pohřbu. Antropologický materiál byl zajištěn již 9. března.

Nálezy:

1. Džbánek nezdobený, s hrdlem odděleným od plecí místy rýhou. Okraj vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědý, materiál jemně písčítý s menším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu oble trojúhelníkovité. V. 140 mm, Ø okraje 100 mm, Ø dna 50 mm, š. ucha 24 mm. Sestaven z 26 zlomků. *Obr. 6:7.*

Uložení: MMP, inv. č. A 939 (st. č. P 2737 = st. č. PJ 204 = st. č. M 1127).

Literatura: deníkový záznam A 1069, inventář P a PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 2/II a 3/I); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):4; *Stocký 1926*, tab. XCIII:9.

2. Kostí lidské. Dle inventáře „*část lidské lebky, temeno*“.

Zachováno: poškozený druhý krční obratel (C2). Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 33296 (st. č. P 3228, Ao 3296).

Literatura: deníkový záznam A 1064, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II).

Kostrový hrob M13/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, s kamenným závalcem, prozkoumal J. A. Jíra 15. 3. 1901. Džbánek byl uložen u nohou pohřbu (*obr. 4*). Antropologický materiál byl předán lidmi ze stavby až 23. 3. 1901.

Nálezy:

1. Džbán zdobený pod okrajem a na rozhraní hrdla a plecí řádkem, resp. dvěma řádky šikmých vpichů. Okraj prostý zaoblený až vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, hnědočerný, materiál písčítý s menším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu obdélníkovité. V. 175 mm, Ø okraje 98 mm, Ø dna 68 mm, š. ucha 26 mm. Sestaven z 38 zlomků. *Obr. 6:1 a 12:4.*

Uložení: MMP, inv. č. A 940 (st. č. P 2738 = st. č. M 1128).

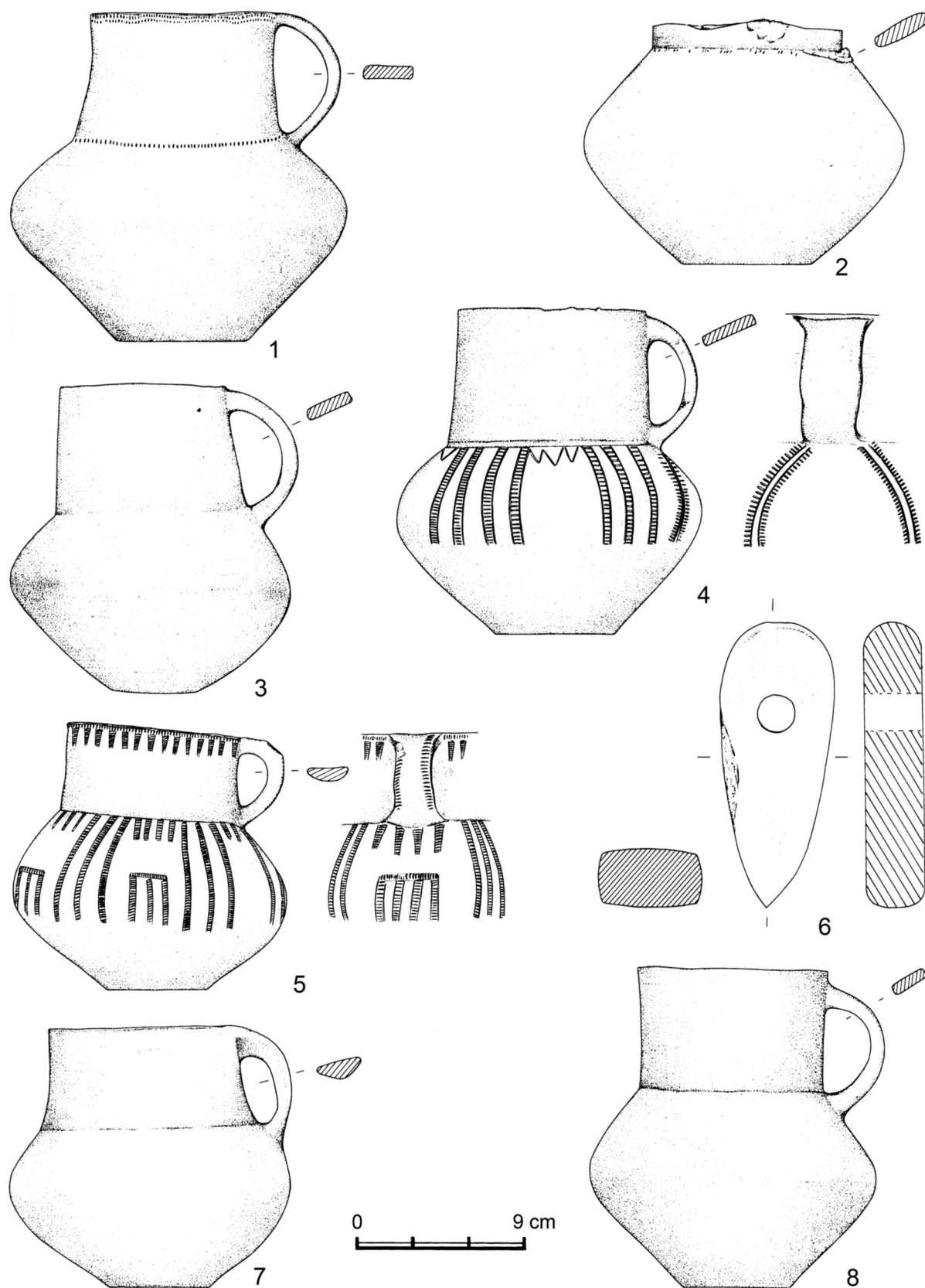
Literatura: deníkový záznam A 1073, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):6; *Stocký 1926*, tab. XCIII:13.

2. Kostí lidské.

Uložení: MMP, st. č. J 420 – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1085, inventář J a lístkový seznam 2 (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 14/I a 38).

⁵ Za popis a určení štípané industrie děkujeme Miroslavu Popelkovi z FF UK.

Obr. 6. Praha-Bubeneč. Keramika (1–5, 7–8) a kamenný sekeromlat (6) z hrobů mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů z nové Mauthnerovy přádelny a sousedního pozemku. 1 – hrob M13/01, 2 – M15/01, 3 – M11/01, 4 – M3/12, 5 – M8/12, 6 – M5/12, 7 – M12/01, 8 – M9/12. Kreslila M. Fábiková, upravila B. Hřůzová

Kostrový hrob M15/01

Okolnosti: hrob bez kamenného závalu či obložení, v němž spočívala „kostra rozrušená, nádobka s ouškem urvaným“, prozkoumal J. A. Jíra 21. 3. 1901. Dle jeho pozorování šlo o pohřeb ve skrčené poloze na pravém boku. Džbán byl nalezen u nohou pohřbu.

Nálezy:

1. Spodek nezdobeného (?) džbánu. Povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědočerný, materiál jemně písčité s menším podílem slídy. Zachován kořen páskového ucha, na řezu obdélníkovitého. V. 130 mm, Ø dna 67 mm, š. ucha 30 mm. Fragment nádoby sestaven ze 4 zlomků. *Obr. 6:2.*

Uložení: MMP, inv. č. A 942 (st. č. P 2752 = st. č. M 1129).

2. Kostí lidské, „z hrobu i dřívě lidmi ukopnuté“.

Uložení: MMP, st. č. J 422 – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1082, inventáře P a J (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 2/II a 14/I); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):5.

Kostrový hrob M3/12

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze odkryli dělníci 25. 10. 1912, nalezenou nádobu předal Jírovi mistr stavby dne 29. 10. 1912.⁶

Nálezy:

1. Džbán zdobený na plecích třásněmi ze skupin rytých žebříčků, s příčkami provedenými šikmými vpichy, kterými jsou obrveny i ryté zdvojené V-rýhy pod kořenem ucha. Dekor je mezi třásněmi těsně pod rozhraním hrdla a plecí doplněn rytou klikátkou. Okraj oble zahrocený, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědočerný, materiál písčité s větším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu obdélné, mírně prožlabené. V. 172 mm, Ø okraje 100, Ø dna 62 mm, š. ucha 29 mm. Celý tvar. *Obr. 6:4; 13:1 a fototab. 7:4.*

Uložení: MMP, inv. č. A 943 (st. č. P 4491 = st. č. M 1122).

Literatura: deníkový záznam A 3082 a A 3087, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 2/III); *Zápotocký 1960*, obr. 276:1.

Kostrový hrob M5/12

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze, nalezený sekeromlat předán Jírovi dělníky 28. 10. 1912.

Nálezy:

1. Kamenný sekeromlat s obloukovitým tělem. Příčný řez obdélníkovitý s ostrými hranami. D. 150 mm, š. max. 60 mm, v. břítu 31 mm, Ø násadního otvoru 18–22 mm. *Obr. 6:6* (obr. dle vyobrazení v inventární knize, příčný řez doplněn z kresby M. Zápotockého) a 13:3.

Uložení: MMP, inv. č. A 944 (st. č. P 4492 = st. č. M 1119) – nedochoval se.

Literatura: deníkový záznam A 3086, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 2/III); *Stocký 1926*, tab. XCIII:3; *Zápotocký 1992*, 305, Taf. 78:3 (chybně jako hrob 18).

2. Kostí lidské. Dle inventáře „dvě kosti a zlomek temene“.

Zachováno: zlomky stehenní kosti s poškozeným povrchem. Věk: pravděpodobně dospělý. Pohlaví: neurčitelné.

Uložení: NM – antropologie, P7A 33145 (st. č. J/A 108 = Ao 3145, zlomek lebky st. č. P 4644).

Literatura: deníkový záznam A 3086, inventáře J/A a P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV, 6/I a 2/III).

Kostrový hrob M8/12

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze. Džbán předán dělníky 5. 11. 1912, lidské kosti zajištěny 4. 11. 1912.

Nálezy:

1. Džbán zdobený na plecích dekorem sestávajícím z předrýsovaných žebříčků s příčkami provedenými dlátkovitými vpichy/kolky. Obdobně je vyplněn řádek předrýsovaných trojúhelníků pod okrajem. Okraj hustě sekaný z vnější i horní strany, stejně jako hrany ucha. Okraj vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, světle hnědý s černými skvrnami, materiál písčité s kamínky, s menším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu nepravidelně oválné s prožlabenou horní stranou. V. 135–140 mm, Ø okraje 90 mm, Ø dna 50 mm, š. ucha 22 mm. Sestaven ze čtyř zlomků. *Obr. 6:5; 13:2 a fototab. 7:2.*

Uložení: MMP, inv. č. A 935 (st. č. P 4493 = st. č. M 1123).

Literatura: deníkový záznam A 3101, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 2/II); *Stocký 1926*, tab. XCIII:10.

2. Kostí lidské. Dle inventáře „několik kostí, střep lebky“.

Zachováno: zlomky těl levé stehenní a obou kostí holenních s poškozeným povrchem. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 33043 (st. č. J/A 110 = Ao 3043, zlomek temene lidské lebky st. č. P 5506).

Literatura: deníkový záznam A 3100, inventáře J/A a P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV, 6/I a 2/IV).

⁶ Deník J. A. Jíry: „Vyprávěli mi o včerejším nálezu hrobu se džbánkem, který si vzal mistr a zapověděl lidem se mi o tom zmíniti, aby prý mi nebylo toho líto. Dělník, který mi to vyprávěl, byl dnes z trestu za to propuštěn“ (záznam A 3084 ze dne 26. 10. 1912). „Ráno jsem čekal na mistra, navečer jsem ho odvedl k sobě, večer odevzdal mi z hrobu 3 džbánek nordický“ (záznam A 3087 ze dne 29. 10. 1912; oba záznamy archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV).

Kostrový hrob M9/12

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze. Džbán předán dělníky 6. 11. 1912, části lebky o den dříve a kostra 7. listopadu.

Nálezy:

1. Džbán nezdobený se zřetelně odsazeným hrdlem. Okraj prostý zaoblený až vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědý, materiál písčité s drobnými kamínky a menším podílem slídy. Ucho páskové úzké, na řezu obdélníkovitě mírně prožlabené. V. 170 mm, Ø okraje 100 mm, Ø dna 55 mm, š. ucha 20 mm. Celý tvar. *Obr. 6:8.*

Uložení: MMP, inv. č. A 932 (st. č. P 4495 = st. č. M 1125).

Literatura: deníkový záznam A 3103, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 2/III); *Stocký 1926*, tab. XCIII:4; *Zápotocký 1960*, 732.

2. Kostí lidské. Dle inventáře „*lidská lebka bez spodní čelisti*“ (později zapsáno: a – horní část lebky, b – týlní část, c – úlomek, d – „*týlní část od nějaké jiné lebky na nalezišti se povalující*“) a „*kostra*“.

Zachováno: dobře zachovalá lebka bez dolní čelisti, zuby slabé až středně otřené, švy synostozované, zlomky pravostranných žeber, poškozená levá lopatka a kost pažní bez hlavice, levá pánevní kost bez kosti stydké a nekompletní dlouhé kosti dolních končetin. Lebka je hyperdolichokranní (I1=69,4), chamaekranní (I2=69,9) a akrokranní (I3=100,7). Pohlaví: muž. Věk dospělý, pravděpodobně adultus II – maturus I (30–50 let).

Příměs: poškozené proximální konce levé i pravé kosti stehenní.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 33247 (st. č. P 4494 = st. č. P 5507 a–d = Ao 3247), P7A 33035 (st. č. J/A 111 = Ao 3035).

Literatura: deníkové záznamy A 3102 a A 3107, inventáře P a J/A (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV, 2/III, 2/IV a 6/I).

Ojedinělý nález M1

Okolnosti: dle záznamu v inventáři „*kopání p. Lannovo*“, kulturní jáma či hrob. Koflík byl předán Jírovi dělníkem ze stavby 10. 3. 1902.

Nález: koflík s lehce převýšeným válečkovitým (?) uchem a tělem svisle mělce kanelovaným („*hrneček malý s úškem, na břichu dolů rýhovaný*“). V. 53, Ø okraje 53, Ø dna 30 a š. ucha na řezu 8 mm. Povrch hlazený se stopami přešetění, červenohnědý, materiál jemně zrnitý. *Obr. 11:2.*

Uložení: MMP, inv. č. P 2756 (st. č. M 1134) – nedochoval se.

Literatura: deníkový záznam A 1277, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XIX a 2/II); inventář M (archiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, sv. 6); *Jíra 1910*, 182, 205, tab. XIII(5):10; *Stocký 1926*, 178 a 188, tab. XCIII:16 (jako z hrobu); *Pleslová-Štiková 1973*, Abb. 1:3; *Pleiner – Rybová 1978*, obr. 61:2.

Ojedinělý nález M2

Okolnosti: dle záznamu v inventáři „*kopání p. Lannovo*“, kulturní jáma či hrob. Koflík byl nalezen 10. 3. 1902 a převzat Marií Jírovou mezi 17. až 21. 3. 1902.

Nález: koflík s páskovým (?) uchem a cylindrickým hrdlem („*hrneček malý s úškem, tvaru vinořského*“). V. 55, Ø okraje 60 mm, Ø dna 30 mm a š. ucha na řezu 15 mm. Povrch hlazený se stopami přešetění, tmavě šedý, materiál jemně zrnitý. *Obr. 11:1.*

Uložení: MMP, inv. č. P 2758 (st. č. M 1135) – nedochoval se.

Literatura: deníkový záznam A 1276 a A 1281, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XIX a 2/II); inventář M (archiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, sv. 6); *Jíra 1910*, 182, 205, tab. XIII(5):12; *Stocký 1926*, 178 a 188, tab. XCIII:11 (jako z hrobu).⁷

PRAHA-BUBENEČ, BUČKOVA ULICE A JEJÍ OKOLÍ

Druhou Jírovou lokalitou s hroby KNP v Bubenči je Bučkova (dnes Rooseveltova) ulice a její blízké okolí (*obr. 1:2–4*). Jde v podstatě o tři polohy vzdálené od sebe zhruba 150 a 120 metrů, z nichž Jíra v letech 1914 až 1920 postupně a nesouvisle získal obsah čtyř až pěti kostrových hrobů. Jejich nálezové okolnosti jsou však velmi strohé, jsme odkázáni pouze na lakonické údaje v Jírově inventáři PJ, které byly zapisovány až zpětně v roce 1926. Např. nálezové okolnosti hrobu B5 mohou být více či méně odvozeny pouze z nejednoznačného odkazu na hrob B4. Jakoby zde Jírovu pověstnou pečlivost poznamenalo období války a poválečných změn ve společnosti i jeho profesním životě (nástup do Státního archeologického ústavu).

⁷ Albín Stocký k „*nordické*“ keramice z Mauthnerovy přádelny řadí rovněž charakteristicky zdobený boilerázký koflík ze sbírky J. A. Jíry, který by podle současných poznatků docela dobře mohl patřit k salzmündskému pohřebišti (*Stocký 1926*, 188, tab. XCIII:14). Ve skutečnosti ovšem jde o Stockého omyl, neboť nádobka nepochází z Bubenče, ale z cihelny ve Kbelích, kde byla nalezena v blíže nepopsaných jamách. Koflík získal původně Karel Buchtela a v říjnu 1901 ho daroval J. A. Jírovi, nyní je uložen v MMP pod inv. č. A 20814 (st. č. P 3162).

Kostrový hrob B1

Poloha: ulice Bučkova, její pokračování v poli poblíž čerpací stanice, čili dnešní Rooseveltova, v okolí křížení s ul. Charlese de Gaulla. *Obr. 1:2.*

Okolnosti: kostrový hrob s kamenným závalem („Dále ve směru ulice jeví se při pravé straně kamenné obložení, upomínající na nordické hroby u Mauthnerů“) byl narušen při výkopových pracích. Dělníci z něj J. A. Jírovi dne 7. 11. 1914 předali sekeromlat. K inventáři hrobu mohla patřit ještě keramika, kterou údajně zajistili pracovníci Národního muzea.⁸

Nálezy:

1. Kamenný sekeromlat s obloukovitým týlem („kamenné kladivo rázu nordického mladšího“). D. 160 mm, š. max. 60 mm, v. bříty 23 mm, Ø násadního otvoru 18–20 mm. *Obr. 7:3* (obr. dle vyobrazení v inventární knize) a 13:4.

Uložení: MMP, inv. č. A 926 (st. č. π 657 = st. č. M 1016) – nedochoval se.

Literatura: deníkový záznam A 4271 a 4272, inventář π (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 4); *Stockýj 1926*, tab. XCIII:33.

Kostrový hrob B2

Poloha: ulice Bučkova, proti čerpací stanici, čili dnešní Rooseveltova, v místě křížení s ul. Charlese de Gaulla. *Obr. 1:2.*

Okolnosti: kostrový hrob.

Nálezy:

1. Džbánek s jemně sekaným okrajem, stejně jako hranami ucha, opatřený při kořeni ucha dvojicí drobných pupíků. Okraj šikmo seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, černý, materiál písčité se slídou. Ucho páskové, na řezu nepravidelně obdélníkovité, mírně prožlabené. V. 138 mm, Ø okraje 98 mm, Ø dna 50 mm, š. ucha 23 mm. Celý tvar. *Obr. 7:4.*

Uložení: MMP, inv. č. A 923 (st. č. PJ 67 = st. č. M 1013).

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I); *Stockýj 1926*, tab. XCIII:7.

Kostrový hrob B3

Poloha: ulice U zeměpisného ústavu. *Obr. 1:3.*

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze.

Nálezy:

1. Džbán zdobený na plecích sedmi hrubě rytými svislými rýhami, obrvenými šikmými vpichy, a pod kořenem ucha hrubě rytým trojúhelníkem. Hřbet ucha opatřen sloupkem vrypů. Okraj prostý zaoblený, povrch hlazený se stopami přešetění, šedohnědý, materiál písčité se slídou. Ucho páskové, na řezu obdélníkovité, mírně prožlabené, s nevýrazným středovým žebrem. V. 170 mm, Ø okraje 125 mm, Ø dna 67 mm, š. ucha 38 mm. Sestaven z 10 zlomků. *Obr. 7:1 a 13:5.*

Uložení: MMP, inv. č. A 945 (st. č. PJ 189 = st. č. M 1011).

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I); *Stockýj 1926*, tab. XCIII:28.

Kostrový hrob B4

Poloha: parcela architekta Petráka, tj. dům čp. 516 v dnešní Českomalínské ulici 27. *Obr. 1:4.*

Okolnosti: kostrový hrob v kamenném závalu („kamenném obložení“), „snad původně kamenná mohyla“. „Řez vedený kolmo kamením tohoto hrobu upomínal živě na tvar proříznuté houby (hříbu). Kde na řezu houby jest nožka, tam v hrobě byly kameny s pohřbem podspod, kde pak hlavička houby, tam nad hrobem kamenný náhrobek podobného tvaru“ (Jíra 1923, 94), resp. hrob opatřen „mohylovitým kamenným krytem“.

Nálezy:

1. Amfóra zdobená pod okrajem a na plecích rytými vyplňovanými trojúhelníky. Okraj vodorovně seříznutý, povrch leštěný, černý, materiál písčité se slídou a většími kamínky, které místy vystupují. Ucha pásková, na řezu obdélníkovitá, mírně prožlabená. V. 200 mm, Ø okraje 100 mm, Ø dna 73 mm, š. ucha 20 mm. Sestavena ze 41 zlomku. *Obr. 7:5; 12:3 a fototab. 7:1.*

Uložení: MMP, inv. č. A 925 (st. č. PJ 190 = st. č. M 1015).

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I); *Stockýj 1926*, tab. XCIII:32; *Zápotockýj 1958*, 684, obr. 259:4.

2. „Kamenné kladivo“, patrně tedy sekeromlat.

Uložení: MMP, st. č. PJ 190 – nedochoval se.

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I).

3. Tři šípky.

Uložení: MMP, inv. č. A 928 (st. č. PJ 190) – nedochovaly se.

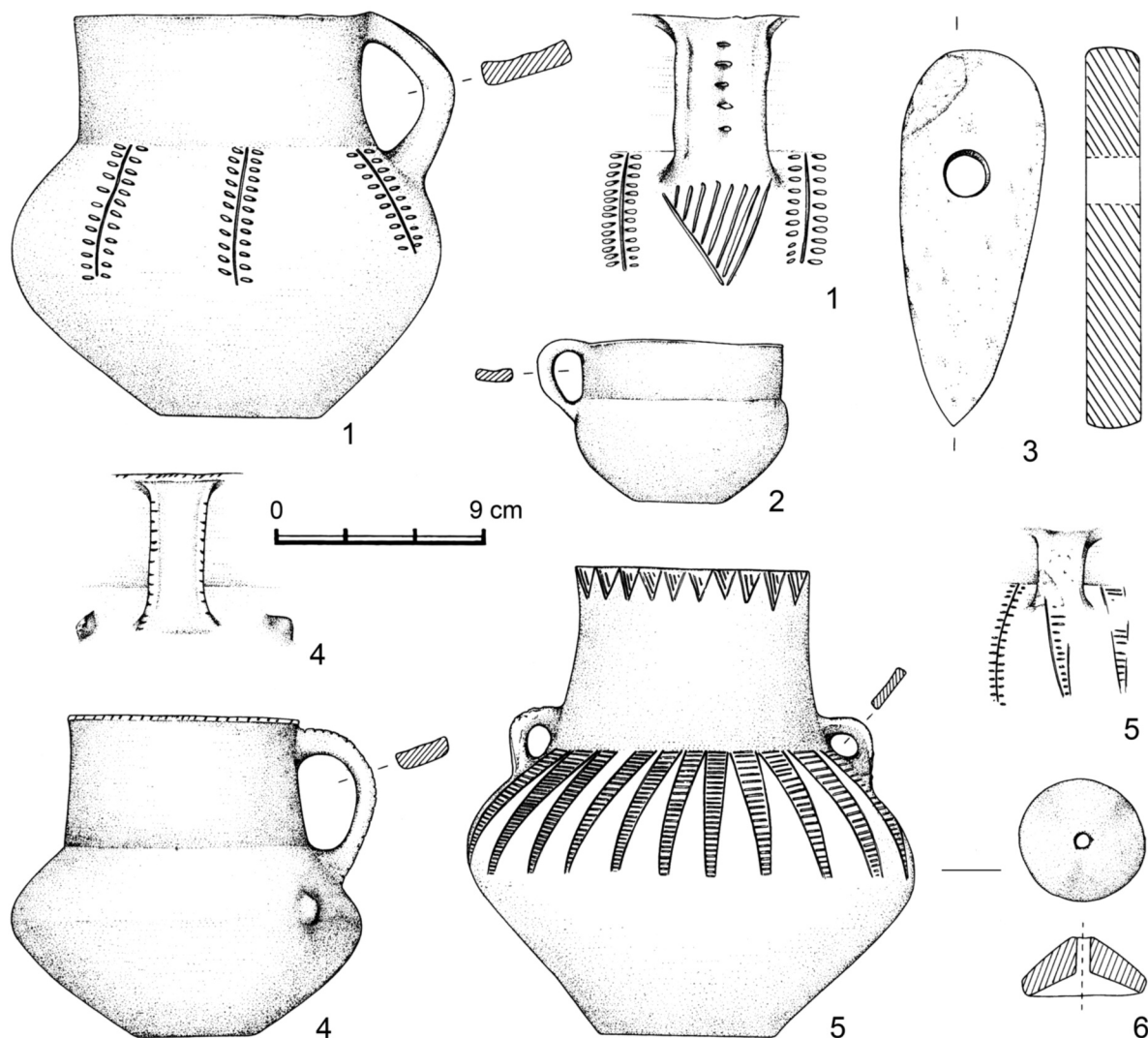
Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I).

4. Kuželovitý přeslen s oble vkleslou podstavou. Ø 52–53 mm, v. 22 mm. Povrch hlazený se stopami přešetění, šedohnědý. Hmotnost 43 g. *Obr. 7:6.*

Uložení: MMP, inv. č. A 927 (st. č. PJ 251 = st. č. M 1017).

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/I).

⁸ Deník J. A. Jíry: „7. 11. Nordický hrob, bez mého vědomí a proti mému přání, kopali zde dva lidé a částečně kryt otevřeli, našli kamenné kladivo. 9. 11. Přišli páni z Musea, sebrali mé střepy, přehrabali nordický hrob a vykopali předúnětickou jámu. Co více nevím. Nešel jsem tam již vícekrát“ (záznam A 4272 z roku 1914; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV).

Obr. 7. Praha-Bubeneč. Keramika (1–2, 4–5), kamenný sekeromlat (3) a přeslen (6) z hrobů mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů. 1 – hrob B3 v ulici U zeměpisného ústavu, 2 – hrob B5 v Českomalínské ulici, 3 – hrob B1 v Bučkově ulici, 4 – hrob B2 v Bučkově ulici, 5 až 6 – hrob B4 v Českomalínské ulici.

Kreslila M. Fábiková, upravila B. Hružová

Kostrový hrob (?) B5

Poloha: parcela architekta Petráka, tj. dům čp. 516 v dnešní Českomalínské ulici 27. *Obr. 1:4.*

Okolnosti: „hrob jak PJ 190“, tj. hrob B4, „snad původně kamenná mohyla“.

Nálezy:

1. Koflík nezdobený. Okraj prostý zaoblený až vodorovně seříznutý, povrch původně hlazený se stopami přešetění, dnes korodovaný, žlutohnědý, materiál písčité se značným podílem slídy. Ucho páskové, na řezu obdélníkovité, mírně prožlabené. V. 70 mm, Ø okraje 85 mm, Ø dna 35 mm, š. ucha 15 mm. Sestaven ze 4 zlomků. *Obr. 7:2.*

Uložení: MMP, inv. č. A 924 (st. č. PJ 192 = st. č. M 1012).

Literatura: inventář PJ (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 3/1); Zápotocký 1958, 684, obr. 259:3.

PRAHA-DEJVICE, ZA STÁTNÍM ZEMĚDĚLSKÝM VÝZKUMNÝM ÚSTAVEM

Poloha: dnešní ulice Kolejní a okolí. *Obr. 1:5.*

Okolnosti: kostrový (?) hrob zkoumaný L. Hájkem 3. 6. 1928.

Nález:

1. Kamenný sekeromlat s obloukovitým tělem. D. 190 mm, š. max. 63 mm, v. břitu 23 mm, Ø násadního otvoru 21–25 mm. *Obr. 14 (podle Zápotocký 1992).*

Uložení: NM, inv. č. 49339.

Literatura: Zápotocký 1992, 305, Taf. 78:5.

PRAHA-BUBENEČ, SPORNÉ ČI ALTERNATIVNĚ DATOVATELNÉ HROBY

Při výzkumu v Mauthnerově přádelně (*obr. 1:1*) bylo objeveno několik hrobů, jejichž datování není podle přídavek zcela jisté, případně jde o hroby se skrčenými kostrami, většinou bez milodarů, označené Jírou jako „rázu nordického mladšího“. Autor za ně však mohl dle stávající terminologie považovat některé hroby starší únětické kultury, jak vyplývá z jeho formulací v literatuře (*Jíra 1910*, 203–204; *týž 1923*). Vzhledem k absenci kulturně specifických přídavek je však spolehlivé chronologické ukotvení těchto celků problematické.

Kostrový hrob M7/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku. Džbánek, který ležel u nohou, byl Jírou předán pracovníky stavby 26. 1. 1901.

Nálezy:

1. Džbánek nezdobený. Okraj prostý zaoblený, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědočerný, materiál jemně písčité s větším podílem slídy. Ucho páskové, na řezu obdélníkovité, masivní. V. 145 mm, Ø okraje 98 mm, Ø dna 55 mm, š. ucha 25 mm. Celý tvar. *Obr. 9:2*.

Uložení: MMP, inv. č. A 934 (st. č. P 2705 = st. č. M 1121).

Literatura: deníkový záznam A 1023, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):3; *Stocký 1926*, tab. XCIII:2 (jako „keramika nordická“).

2. „zlomky 3 rourovitých kostí“.

Uložení: MMP, inv. č. A 934? (st. č. P 2706 a–c) – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1023, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II).

Datování: patrně nejmladší kultura únětická či kultura mohylová.

Kostrový hrob M14/01

Okolnosti: „kamením obložený“ hrob „obsahující dvě kostry skrčené, k sobě obrácené (proti sobě položené), v místech nad první kostrou dole u nohou nalezeny dva zlomky pazourku“ a dále „střepey porůznu v hrobě i nad ním nalezené“. Hrob zkoumal Jíra ve dnech 16.–17. 3. 1901.

Nálezy:

1. Pazourková čepelka bez sekundární úpravy, na bázi zahrocená (vrták?); surovina: silicit glacienních sedimentů; rozměry 33 × 15 × 2 mm, hmotnost 1 g. *Obr. 9:3*.

Uložení: MMP, inv. č. P 2748.

2. Křemencový úštěp (zlomek) bez sekundární úpravy; surovina: křemenec (typ Skršín?); rozměry 27 × 15 × 5 mm, hmotnost 1 g. *Obr. 9:4*.

Uložení: MMP, inv. č. P 2749.

3. „úštěpek pazourku“ – není ve skutečnosti pazourek, ani artefakt, ale plochý okrouhlý kámen, připomínající škrabadlo.

Uložení: MMP, inv. č. P 2750.

Literatura: deníkový záznam A 1075 a 1078, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II).

4. Zlomky keramiky.

Uložení: MMP, inv. č. J 423 – nedochovaly se.

Literatura: deníkový záznam A 1078, inventář J (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 14/I).

Datování: eneolit či doba bronzová.

Obr. 8. Praha-Bubeneč. Terénní snímek hrobu M16/01.
Fotoarchiv OAS MMP, fond J. A. Jíra

Kostrový hrob M16/01

Okolnosti: kostrový hrob s pohřbem ve skrčené poloze na pravém boku, jehož lebka byla podložena plochým kamenem. Amfora byla uložena u nohou. Nálezy zajistila 27. 3. 1901 Marie Jírová, pozůstatky hrobu zdokumentoval Jíra následujícího dne. *Obr. 8*.

Nálezy:

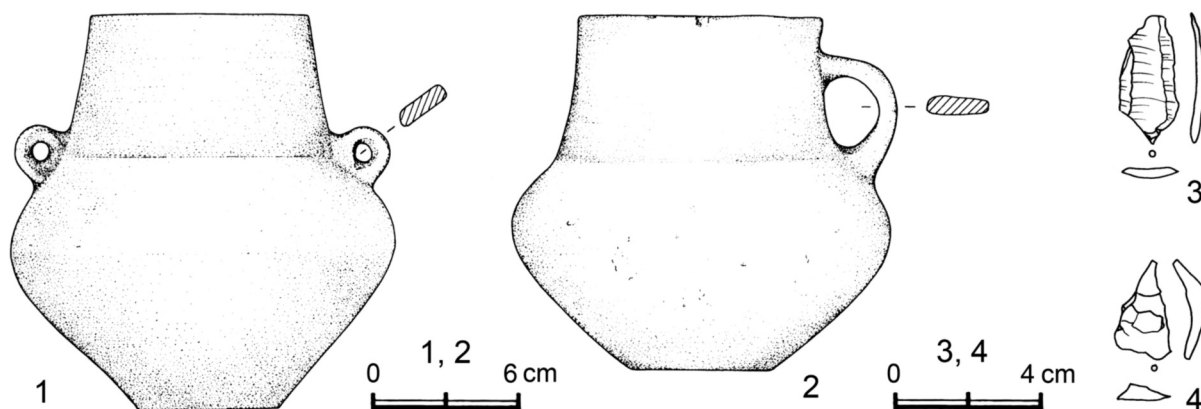
1. Amfora nezdobená. Okraj vodorovně seříznutý, povrch hlazený se stopami přešetění, žlutohnědočerný, materiál písčité s minimem slídy. Ucha pásková masivní. V. 160 mm, Ø okraje 88 mm, Ø dna 55 mm, š. uch 22 mm. Sestavena z 9 zlomků. *Obr. 9:1*.

Uložení: MMP, inv. č. P 2753 (st. č. M 1131).

Literatura: deníkový záznam A 1092, inventář P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII a 2/II); *Jíra 1910*, tab. XIII(5):7; *Stocký 1926*, tab. XCIII:1.

2. Kostí lidské – dlouhé kosti a část lebky (ztracena již Jírou).

Uložení: MMP, inv. č. J/A 188 (st. č. J 416 a J 417) – nedochovaly se.

Obr. 9. Praha-Bubeneč. Keramika (1–2) a štípaná industrie (3–4) z hrobů patrně jiného stáří než eneolitického. 1 – hrob M16/01, 2 – hrob M7/01, 3 až 4 – hrob M14/01, vše nová Mauthnerova přádelna. 1 až 2 – nejspíše kultura mohylová či nejmladší únětická, 3 až 4 – eneolit/doba bronzová? Kreslila M. Fábiková, upravila B. Hružová

Literatura: deníkový záznam A 1095, inventáře J a J/A (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII, 14/I a 6/II).
Datování: patrně nejmladší kultura únětická či kultura mohylová.

Kostrový hrob M4/12

Okolnosti: „hrob kostrový rázu nordického mladšího, bez milodarů“, nalezen dělníky 26. 10. 1912. Lebku z něj si Jíra odnesl 26. 10. 1912 a zbylé kosti 31. 10. 1912.

Nálezy:

1. Kostí lidské. Dle inventáře lebka a „kostra necelá“.

Zachováno (P7A 33104): část mozkovny s levou kostí spánkovou. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné, znaky na lebce spíše ženské. Příměs: část gracilnější kosti týlní.

Zachováno (P7A 33413): část mozkovny s levou kostí spánkovou. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 33104 (st. č. J/A 107 = Ao 3104), č. P7A 33413 (st. č. P 4646 = Ao 3413).

Literatura: deníkový záznam A 3084, inventáře J/A a P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV, 6/I a 2/III).

Datování: eneolit či doba bronzová.

Kostrový hrob M7/12

Okolnosti: „hrob kostrový nordický mladší, bez milodarů“, nalezen dělníky 29. 10. 1912. Lidské kosti si Jíra odnesl 2. 11. 1912.

Nálezy:

1. Kostí lidské. Dle inventáře „kosti lidské, jeden úlomek lebky“ (později zapsáno: a – horní část lidské lebky, b – týlní část, c – levá polovina dolní čelisti se 7 zuby).

Zachováno: dolní poloviny obou kostí pažních, proximální část pravé kosti vřetenní a distální část levé kosti loketní, levá kost stehenní bez proximálního konce a zlomek těla pravé kosti stehenní. Těla obou kostí holenních. Věk: dospělý. Pohlaví: neurčitelné.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 32981 (st. č. J/A 109 = st. č. P 5505 a–c = Ao 2981).

Literatura: deníkový záznam A 3098, inventáře J/A a P (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV, 6/I a 2/IV).

Datování: eneolit či doba bronzová.

Kostrový hrob M10/12

Okolnosti: „hrob kostrový nordický mladší, bez milodarů“, nalezen dělníky 6. 11. 1912. Lebku si Jíra odnesl 7. 11. 1912 a zbytek kostry 9. 11. 1912.

Nálezy:

1. Kostí lidské. Dle inventáře „kostra“.

Zachováno: levá kost pažní bez hlavice, část těla pravé kosti pažní, zlomky kostí obou předloktí, poškozená levá kost kyčelní a zlomek pravé kosti sedací, tělo pravé kosti stehenní, proximální 2/3 levé kosti stehenní, kosti holenní bez proximálních konců, zlomky těl kostí lýtkových, levá hlezenní a patní kost. Poznámka: velmi dobrá zachovalost, proximální konce dlouhých kostí podle charakteru okrajů záměrně ulámané? Věk: adultus I (20–25 let). Pohlaví: nejspíše žena.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 33069 (st. č. J/A 112 = Ao 3069).

Literatura: deníkový záznam A 3106 a A 3109, inventář J/A (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXIV a 6/I).

Datování: eneolit či doba bronzová.

Kostrový hrob M11/12

Okolnosti: „hrob kostrový nordický mladší, bez milodarů“, nalezen dělníky 8. 11. 1912. Kostru si Jíra odnesl téhož dne, ovšem lebka byla zapsána samostatně jako „hrob kostrový durynský mladší č. 11“ – pravděpodobně Jírův omyl při zapisování.

Nálezy:

1. Kostí lidské. Dle inventáře „kostra“ a „lidská lebka k tomu“.

Zachováno: obě kosti klíční, laterální úhly obou lopatek, kosti pažní – pravá bez hlavice, levá kost vřetenní, pravá kost loketní bez distálního konce a proximální polovina levé kosti loketní, první křížový obratel, fragmenty pánve, poškozené kosti stehenní a kosti bérce oboustranně. Hyperplatymerie (IP=63,8), mesoknemie (IC=65,5). Věk: dospělý, adultus? Pohlaví: žena.

Uložení: NM – antropologie, č. P7A 32997 (st. č. J/A 113 = Ao 2997), lebka pův. st. č. P 4645 = Ao 3082.

Datování: eneolit či doba bronzová.

SHRNUTÍ NÁLEZOVÝCH OKOLNOSTÍ A VÝBAVY HROBŮ MLADŠÍHO STUPNĚ KULTURY NÁLEVKOVITÝCH POHÁŘŮ Z BUBENČE A DEJVIC

Památky pohřebního rázu mladšího (salzmündského) stupně KNP byly na katastrech Bubenče a Dejvic objeveny bezpečně ve třech polohách, a sice v prostoru bývalé Mauthnerovy přádelny (13 hrobů: obr. 1:1), v širším okolí Bučkovy (dnes Rooseveltovy) ulice (4–5 hrobů: obr. 1:2–4) a ojediněle v Dejvicích, za Státním zemědělským výzkumným ústavem (obr. 1:5). Jednotlivá naleziště jsou od sebe vzdálena cca 600–800 m, přičemž hroby v okolí Bučkovy ulice jsou na rozdíl od situace v Mauthnerově přádelně podstatně více prostorově rozvolněny – nacházejí se od sebe cca 120–150 m. Není ovšem jisté, do jaké míry je tato situace dána pouze povahou archeologických akcí, spojených s frekvencí terénních zásahů. V případě Mauthnerovy přádelny musíme počítat se soustavným sledováním v úplnosti odkopávaného terénu, naopak u stavebních parcel v okolí Bučkovy ulice šlo spíše o menší terénní zásahy, jejichž součet rozhodně netvoří obraz kompletně prozkoumané plochy. Zřejmé je tedy pouze to, že se u Mauthnerovy přádelny setkáváme s poměrně hustou koncentrací hrobů na menší ploše (13 hrobů na ploše cca 10 arů), přičemž podobnou tendenci k větší hustotě hrobů nemůžeme zcela vyloučit ani na nalezišti v okolí Bučkovy ulice.

Hroby mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů nejsou v uvedených místech nejstarší. Z prostoru Mauthnerovy přádelny i Bučkovy ulice jsou známy již hroby kultury s lineární keramikou (*Zápotocká 1998*, 185, Taf. 17:A1–A2), z druhého naleziště i žárové pohřby kultury jordanovské (*Dobeš – Kostka – Popelka 2010*, obr. 1:3–5). Tradice pohřbívání ve starším období KNP je doložena pouze z Bučkovy ulice, kde Jaroslav Pasternak v roce 1923 vyzvedl baalberský hrob s pohárem a šípkou (*Stocký 1925*, 249–249; *týž 1926*, 178, 188, tab. XCVIII:13–14).⁹ Vědomou kontinuitu místa pohřbívání, na povrchu zdůrazňovanou mohylovými násypy hrobů, však můžeme předpokládat spíše až od konce raného eneolitu, překryv hrobů kultur s keramikou lineární a jordanovské s hroby nálevkovitých pohárů může být náhodný, daný např. omezenými možnostmi různého využití terénu.¹⁰

Pokud jsou uvedeny alespoň základní údaje, pak z nich vyplývá, že ve všech případech šlo o hroby kostrové s pohřby ve skrčené poloze (viz též obr. 2 a 4). Rozměry hrobových jam nejsou zaznamenány, pouze na nalezišti u Mauthnerovy továrny se pohřby dle Jírova popisu (*1910*, 169) nacházely v hloubce 1 m od povrchu. Mocnost nadloží ovšem není známa, dle ojedinělých fotografií se zdá, že mohly být zakládány jak na úrovni podloží (obr. 2), tak do něj zahlubovány (obr. 4), jistě byly ovšem překryty kulturní vrstvou z doby římské. Přesnější údaje o uložení těla, konkrétně na pravém boku, jsou zaznamenány pouze u objektů ze sezóny 1901 z Mauthnerovy přádelny, u ostatních celků chybí (srv. též foto obr. 2

⁹ Kostrový hrob v Bučkově ulici, na parcela p. Vondráka, č. 381, prozkoumal J. Pasternak dne 16. 12. 1923. V jámě nepravidelně oválného tvaru našel silně skrčený pohřeb na pravém boku, orientovaný delší osou ve směru V–Z, lebku k západu. Levá horní končetina ležela zápěstím na lokti pravé, pravá podél těla. Šíkmo nad lebku výkopce našel pohár a před obličejovou partií kamennou šípkou. Soubor je uložen v NM Praha, č. př. 113-14/23, inv. č. 41975 (pohár). NZ v archivu ArÚ Praha, č. 7/38, 1071/47 a 4450/59.

¹⁰ Z Bubenče má pocházet ještě hrob s baalberským džbánem a mladým michelsberským pohárem (*Stocký 1926*, 180, 189, tab. CVII: 12–13). Obě dvě nádoby sice pocházejí z Jírovy sbírky, jak je uvedeno ve Stockém, jejich vzájemná souvislost však není jistá. Džbán byl evidován poprvé až Ingeborg Kiekebuschovou, pod inv. č. M 1027, přičemž jako lokalita byla uvedena „Bubeneč, Bučkova ulice, Bursíkova parcela“. Vazbu na Jírův inventář, případně jeho dokumentaci, záznam Kiekebuschové neobsahuje, stejně jako odkaz na sounáležitost s michelsberským pohárem. Ten je veden pouze pod označením lokality Bubeneč (inv. č. M 969). Jediným záchytným bodem je tak relace Stockého: „Nálezy (tj. michelsberské) byly povětšinou nahodilé a nebylo při nich odborníků, kromě hrobů v Libiši, v Praze-Bubenci (J. A. Jíra?) a střepů na Kazině mohyle“ (*Stocký 1926*, 122).

a obr. 4). V některých případech J. A. Jíra stručně charakterizoval i způsob zásypu. Ze dvanácti sledovaných případů (Mauthnerova přádelna, sezóna 1901; Bučkova ulice, hroby B1, B4 a B5) nebylo v sedmi pozorováno užití kamene v podobě obložení či spíše závalu, jako u zbývajících pěti. Jako nejzajímavější se jeví hrob B4, zřejmě zachycený ve stěně výkopu, ve kterém se kamenný zával neomezoval pouze na vlastní hrobovou jámu, ale zasahoval v podobě mohylového (?) násypu i nad ni. Obdobné pozorování Jíra učinil již při výzkumu hrobů v Mauthnerově přádelně, kde „hrobová krytina (tj. kameny) vystupovala v podobě pahrbků do vrstvy provinc. římské“ (Jíra 1910, 169).

Ani v jednom případě není uvedena orientace delších os hrobových jam, resp. zemřelých, a to ani v původních Jírových deníkových záznamech. U hrobů z Mauthnerovy přádelny je možné pouze nepřímo usuzovat na poledníkovou orientaci pohřbů, a to hlavou k jihu, která by mohla vyplývat z komentáře k evidentně únětickému hrobu M1/01 (Jíra 1910, 182): „Květináčovou nádobku (tab. 5, č. 16) našel jsem v hrobě č. 1, který se pranic neodchyloval od druhých hrobů; kostra byla ve stejné hloubce jako ostatní, podobně skrčena na pr. boku, ležela úplně týmž směrem, měla nádobku u nohou stejně jako všechny ostatní ..., byla podobně jak některé zavalena kameny.“ Předpokladem správnosti uvedené úvahy je ovšem víra v objektivnost Jírových popisů (získaných často pouze prostřednictvím dělníků ze stavby), případně uložení pohřbu v hrobu č. M1/01 ve standardní „únětické“ poloze, tj. ve skrčené poloze na pravém boku, lebkou k jihu.

Výbava hrobů sestávala v drtivé většině z jedné nádoby, dle občasného upřesnění zpravidla uložené u nohou. Pouze v hrobě M10/01 byla amfora nalezena za hlavou pohřbu (obr. 2–4). Místo keramiky byly hroby třikrát alternativně vybaveny sekeromlaty (M5/12, B1 a Hájkův hrob z Dejvic). Pouze v jednom případě pochází z jednoho celku (hrob B4) keramika i sekeromlat, dnes bohužel nezvěstný. Ostatní přířadky se omezují na drobný šperk (kostěné korálky v hrobě M3/01), štípanou industrii (hroby M10/01 a B4), případně přeslen (hrob B4 – intruze?). Stopy oxidů mědi na kostech z hrobu M10/01 by mohly indikovat přítomnost masivnějšího měděného předmětu. Jíra však tuto okolnost výslovně nezmiňuje, není proto vůbec vyloučeno, že kosti pocházejí z jiného objektu (únětického?), jelikož spolehlivost vazby dochovaných lidských kostí k původním hrobům není stoprocentní. Z hrobů mladších nálevkovitých pohárů by mohly pocházet i chronologicky totožné ojedinělé nálezy M1 a M2 z Jírovy sbírky (obr. 11).

Kromě výše uvedených hrobů byly při stavbě Mauthnerovy přádelny objeveny i další, které někdy bývají považovány za eneolitické. Dva z nich je možné datovat podle keramiky spíše na konec starší či do střední doby bronzové (hroby M7/01 a M16/01, obr. 9:1–2); výskyt (vtroušené?) štípané industrie v hrobě M14/01 (obr. 9:3–4) rozhodně neopravňuje ke spolehlivému datování do (středního) eneolitu. Podobné výhrady panují i u dalších čtyř hrobů zcela bez výbavy (hroby M4, 7, 10 a 11/12), vedených Jírou pod označením „rázu nordického mladšího“.

HROBY Z BUBENČE A DEJVIC V KONTEXTU POHŘEBNÍHO RITU MLADŠÍHO STUPNĚ KULTURY NÁLEVKOVITÝCH POHÁRŮ

Z kvantitativního hlediska představuje skupina tří blízkých pohřebišť z Bubenče a Dejvic stále nejpčetnější množinu hrobů mladšího stupně KNP v Čechách. Bylo zde objeveno bezmála dvacet spolehlivě datovaných hrobů, přičemž pouze dvě další pohřebiště jsou početně alespoň částečně srovnatelná, a sice Lužec nad Vltavou, okr. Mělník, a Máslovice, okr. Praha-východ. V Lužci prozkoumala Olga Kytlicová v letech 1955–57 v místní pískovně 8 kostrových hrobů (Korený – Kytlicová 2007, 387), stejný počet zachytil roku 1921 i Albín Stocký na ppč. 49 v Máslovicích (Stocký 1923, 133; týž 1926, 114, 178, 188, tab. XC:1–9). Z ostatních českých lokalit jsou z jednoho katastru hlášeny maximálně dva hroby (Zápotocký 1958, 684).

Stejně jako v Bubenči a Dejvicích jde i u ostatních českých nálezů o hroby kostrové (stručná charakteristika staršího data viz Janská 1957, 155). Pouze v Hořině, okr. Mělník, se spekuluje o možném žárovém ritu u hrobu XVII, nalezeném na žárovém pohřebišti bylanské kultury. Pohřební ritus hrobů bylanské kultury byl totiž pravděpodobně přenesen též na nevýrazný hrob kultury nálevkovitých pohárů, přímý důkaz užití uvedeného způsobu pohřbívání, např. zpráva o spálených kostech, však chybí (srv. Čermák 1901, 522, tab. XLVIII:10 dole; Zápotocký 1958, 684, 686, obr. 259:1–2; Sklenář 1999, 40–41). Pohřby byly zpravidla ukládány ve skrčené poloze na pravém boku, pokud uvedeno (např. Máslovice: Stocký 1926, 114; Přerov nad Labem: Píč 1892, 409–410; Brázdím: týž 1899, 190; Nymburk, hroby 1 a 3: Motyková 1998, 14), uložení na levém boku není dosud u publikovaných hrobů evidováno. Údaj o kostrách položených naznak v mohyle ve Veliké Vsi, okr. Praha-východ, není vzhledem k okolnostem nálezu přesvědčivý (Píč 1892, 403–404).

Samostatnou kapitolu představuje orientace těl zemřelých. V souborné literatuře se zpravidla setkáváme u pohřbů mladšího stupně KNP s tvrzením o převažujícím poledníkovém směru.¹¹ Z rozboru dosud zaznamenaných údajů však vyplývá, že takováto striktní formulace není přesná, neboť se setkáváme poměrně hojně i s orientací rovnoběžkovou (Lužec nad Vltavou: *Korený – Kytlicová 2007*, 387, 390, 392–393, obr. 4; Nymburk, hroby 1 a 3: *Motyková 1998*, 14, obr. 2 a 4), méně se severojižní (Brázdim: *Vokolek 2007*, 13), případně s lakonickým „orientace byla nepravidelná“ (Máslovice: *Stocký 1923*, 133). Z alespoň rámcově publikovaných nálezů tak vyplývá, že paradoxně převažuje stejná orientace jako u hrobů staršího stupně KNP (*Zápotocký 1956*, 554 – novější nálezy pouze potvrzují citované tvrzení), totiž ve směru východ–západ.

Stejně jako u některých nálezů z Bubenče je možné i u dalších lokalit s hroby mladšího stupně nálevkovitých pohárů doložit mohylové násypy. Alespoň částečně byla prozkoumána mohyla ve Veliké Vsi (ovšem jakého stáří primárně?), která se ještě v době výzkumu tyčila do výše 1,5 m nad okolní terén. Její násyp sestával z „černé prsti“ a z kamenného závalu o poloměru 9 kroků. Při jejím snášení bylo vyzvednuto též několik bílých, kolmo postavených kamenných ploten (*Píč 1892*, 403–404), snad pozůstatků skříňkových hrobů. Mohylový násyp sestávající z kamenů a zeminy byl přesvědčivě dokumentován i u alternativně datovatelného hrobu č. 1 v Nymburce (*Motyková 1998*, 9–19, obr. 2–4).¹²

Právě s mohylovým způsobem pohřbívání (a ničením mohyl zejména novověkou orbou) může mj. souviset poměrně sporadický výskyt hrobů mladšího stupně KNP. Popsané případy jednoznačně prokazují též zřizování hrobů na úrovni terénu – v případě Veliké Vsi to vyplývá z okolností výzkumu (rozházení násypu mohyly), v Nymburce je tato situace přímo dokumentována. Kromě několika hrobů zahloubených do podloží je výše popsáno prokázáno i v Lužci nad Vltavou (NZ O. Kytlicové č. 6705/59, archiv ArÚ Praha). Ostatně i v Bubenči jsou k dispozici indicie pro alespoň částečné zakládání hrobů na úrovni tehdejšího terénu, resp. podloží (viz předchozí kapitoly), hloubka hrobů v Máslovicích není přímo uvedena (byly umístěny „pod zemí“: *Stocký 1926*, 114).

Úprava hrobů není jednotná, hlášeny jsou jak prosté hroby (Lužec nad Vltavou), tak pohřby ukládané v kamenných skříňkách různého typu, resp. kameny obložené či zavalené, podobně jako v Bubenči. Užití kamene je hlášeno u mnoha hrobů (Veliká Ves – viz výše; Hořín, zřejmě kamenný zával z oblázků a opuky: *Čermák 1901*, 522; Přerov nad Labem, kostra pod vrstvou „polního“ kamení: *Píč 1892*, 409–410; Brázdim, kostrový hrob v kamenném obložení: *Vokolek 2007*, 13). Blíže jsme o kamenných konstrukcích zpraveni u hrobů v Máslovicích, Lužci nad Vltavou a Nymburce. V prvním případě je popsáno ukládání pohřbů do skříňek sestavených z tenkých opukových desek, zavalených kameny (*Stocký 1926*, 114). V Lužci a v Nymburce jsou dokumentovány mohutné skříňky, resp. obložení sestavená z menších kamenů (*Motyková 1998*, 14, obr. 4; NZ O. Kytlicové č. 6705/59, archiv ArÚ Praha).

Až na nezpracovaný výzkum v Lužci není u mimopražských lokalit známo umístění přídavek. Výbava hrobů kromě keramiky občas sestává i z jiných artefaktů (Veliká Ves, sekeromlat, bulava a „nádoby ve stěpích“, které nejsou zobrazeny – *Píč 1892*, 403–404, tab. XVII:4–5; Přerov nad Labem, keramika a sekeromlat – *Píč 1892*, 409–410, tab. XVIII:13–16; Brázdim, dvě nádoby a sekeromlat – *Vokolek 2007*, 13, tab. 1:1–3). Stejně jako v Praze se vyskytují objekty vybavené pouze sekeromlatem (Nymburk, hrob 3: *Motyková 1998*, 21, obr. 6 dole).

Obdobný obraz jako v Čechách lze pozorovat u sesterské salzmündské skupiny v Posáli. V padesátých letech zde Ulrich Fischer (1956, 55–67) evidoval cca 30 regulérních hrobů a další pohřby na sídlišťích. Konstatoval též hroby pod mohylami (např. Forst Harth), s kostrovými pohřby ve skrčené poloze, uloženými v prosté zemi, kamenných skříňkách, pod závaly, se stopami dřevěných konstrukcí atp. Jejich orientace byla rozličná, zhruba polovina byla směřována poledníkově, druhá polovice od východu k západu (*Fischer 1956*, tab. na str. 60 – při započtení pohřbů v sídlišťích objektech lehce převažuje poledníková orientace, tvoří cca 60 % případů). Hroby byly zakládány stejně jako v Čechách jak na úrovni tehdejšího terénu, tak zahlubovány do podloží. Zvláštností německé skupiny jsou pohřby zavalené až půlmetrovou vrstvou zlomků keramiky, příp. pohřby ležící na štětování ze stěpů (*Fischer 1956*, 59; *Friederich 2009*). Pozorování U. Fischera jsou dodnes platná (srv. *Schindler 1994*), novější prameny, které by upřesňovaly jeho vývody, nejsou v Německu k dispozici, ostatně stejně jako v Čechách.

¹¹ *Pleiner – Rybová 1978*, 243–244: uložení pohřbů v hrobech mladšího stupně KNP je podobné, „jen orientace se mění na poledníkový směr (hlava směřuje k jihu).“ *Zápotocký 2008*, 71: „...změnu doznala časem pouze orientace zemřelých, ve starším období převážně rovnoběžková, v mladším poledníková.“

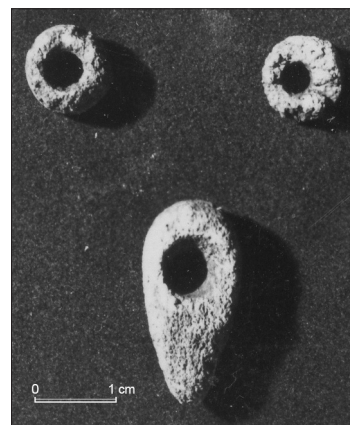
¹² Dle radiouhlíkového data z kostí pohřbu (Hv 21174, 4660±130 BP, tj. absolutně při pravděpodobnosti 1 sigma v intervalu 3636–3135 BC) hrob bezpečně spadá do období kultury nálevkovitých pohárů, kromě mladšího ovšem může jít i o starší stupeň. Archeologické ověření data není možné, hrob byl bez výbavy a v mohylovém násypu byly nalezeny dosud blíže nevyhodnocené zlomky neolitické a eneolitické keramiky.

KERAMIKA A OSTATNÍ NÁLEZY Z HROBŮ MLADŠÍHO STUPNĚ KULTURY NÁLEVKOVITÝCH POHÁRŮ V BUBENČI A DEJVICÍCH

Z výše popsaných hrobů z Bubenče a Dejvic se dodnes zachovalo celkem 16 nádob, které můžeme spolehlivě datovat do období mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů. Z tvarů KNP jde naprostou většinou o džbány, pouze v hrobě B5 byl nalezen koflík a v hrobě B4 amfora. Za import či napodobeninu bolerázké amfory lze považovat nádobu z hrobu M10/01.

Prakticky u všech džbánů lze z morfologického hlediska pozorovat proporce příznačné pro mladší, salzmündský stupeň KNP, jako je měkká trojdílná profilace, lehce kónicky se zužující hrdlo a tendence k nasazení širšího a zpravidla tenkého páskového ucha přímo k okraji (Zápotocký 1958, 684–688). Z typologického hlediska najdeme jak tvary spíše starší, s vazbou na širší stupeň nálevkovitých pohárů (hrob M9/12, džbán s cylindrickým hrdlem a uchem nasazeným pod okrajem, *obr. 6:8*), tak ostře profilovaný džbán s výrazným kónickým hrdlem, s morfologickou vazbou na německý walternienburský stupeň (hrob M11/01, *obr. 6:3*, srv. džbán z Chotějovic v severozápadních Čechách, Zápotocký 1960, 720–722, *obr. 262* nahoře), který by měl být v Čechách paralelní s koncovou fází mladšího, tj. salzmündského stupně nálevkovitých pohárů. Větší chronologický rozptyl zřejmě dokládají i celkové proporce džbánů v Bubenči. Vyšší džbány by měly být starší, na rozdíl od těch s vyrovnanějším poměrem délky a šířky, které by měly být příznačné spíše až pro mladší období diskutovaného stupně (Zápotocký 2008, 78). Ovlivnění tvary badenské kultury lze vidět v měkké profilaci proporčně vyváženého džbánu z hrobu M12/01 (*obr. 6:7*). Jakékoli chronologické úvahy založené pouze na typologii jsou však bohužel jiným způsobem víceméně nekontrolovatelné, jelikož nelze postihnout vzájemné nálezové vazby keramiky – pro každý hrob máme k dispozici pouze jednu nádobu.

Výzdoba džbánů sestává, jak je pro mladší stupeň typické, z jednoduchých (*obr. 7:1*) či dvojitých (*obr. 6:4* a *fototab. 7:4*) obrvených rýh, někdy uspořádaných do klikatky (*obr. 5:5*). Druhým motivem jsou předrýsované žebříčky s příčkami provedenými plochými vpichy až rýhami, zpravidla metopovitě uspořádanými (*obr. 5:7; 6:4* a *fototab. 7:4*), jednou ve složitějším provedení a v kombinaci s vyplňovanými trojúhelníky pod kořenem ucha a při okraji (*obr. 6:5* a *fototab. 7:2*). Kromě plecí a souvisící části spodku nádoby se výzdoba soustřeďuje někdy též na okrajovou část hrdla, a to v podobě ryté klikatky (*obr. 5:5*) či dvojitého řádku šikmých vpichů, doplněného týmž motivem na rozhraní hrdla a plecí (*obr. 6:1*). Pozoruhodným prvkem je rytý trojúhelník pod kořenem ucha džbánu z hrobu B3 (*obr. 7:1*) a rytá imitace plastických V-vousů tamtéž z hrobu M3/12 (*obr. 6:4*), která by mohla svědčit též pro vazbu na starší vývoj KNP, stejně jako dvojice pupíků při kořeni ucha na džbánu z hrobu B2 (*obr. 7:4*).

Obr. 10. Praha-Bubeneč. Kostěný závěsek a dva kostěné korálky z hrobu M3/01 z nové Mauthnerovy přádelny. Dle fotografie z inventáře M, archiv OAS MMP, fond I. Kiekebuschová, sv. 5

Obr. 11. Praha-Bubeneč. Nedochované koflíky z „kopání Lannova“ poblíž Mauthnerovy přádelny, bez bližších nálezových okolností. 1 – kultura nálevkovitých pohárů, 2 – bolerázký stupeň badenské kultury. Dle fotografií z inventáře M, archiv OAS MMP, fond I. Kiekebuschová, č. 1 stranově obráceno

Z ostatních tvarů je zastoupen ještě koflík (hrob B5, *obr. 7:2*, paralely např. v Praze-Ďáblicích, viz *Dobeš – Kostka – Stolz 2010, obr. 7:13*) a amfora zdobená podobnými motivy a technikou jako džbány, tj. rytými trojúhelníky, na plecích silně protáhlými (hrob B4, *obr. 7:5; 12:3 a fototab. 7:1*). Jedním z nejzajímavějších tvarů je bezpochyby měkce profilovaná amfora z hrobu M10/01 (*obr. 5:8 a fototab. 7:3*), která je na plecích nepravidelně zdobena motivem vstřícných mělkých kanelur, s jasnými analogiemi v prostředí bolerázského stupně badenské kultury (srv. *Zápotocký 2000, Abb. 38:4*). Zpracování keramického těsta amfory se od ostatních tvarů liší pouze vyšším podílem kamínků v jinak pískem ostřeném materiálu, které vystupují z povrchu nádoby, a snad i užitím šamotu jako ostřiva. Otázku, zda jde o import či imitaci, pochopitelně nelze bez příslušných analýz rozhodnout. Určitým vodítkem jiného druhu by mohla být nepravidelnost a topornost výzdoby, která by mohla ukazovat spíše na imitaci; pro bolerázský stupeň badenské kultury rovněž není typické užití mělkých kanelur na amforovitém tvaru (*Němejcová-Pavůvková 1991, 70–71, Abb. 4:1–2*). Bolerázské importy (či napodobeniny) nejsou v prostředí mladšího stupně českých nálevkovitých pohárů ojedinělé, hojně se s nimi setkáváme zejména na sídlištích (Praha-

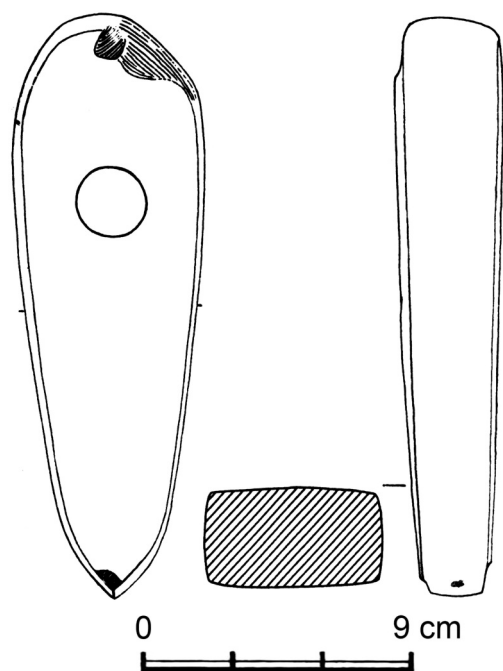
Obr. 12. Praha-Bubeneč. Výběr zdobených džbánů (1–2, 4) a amfory (3) mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů. 1, 2, 4 – hroby M6/01, M9/01 a M13/01 z nové Mauthnerovy přádelny, 3 – hrob B4 v Českomalínské ulici. Dle fotografií z inventáře M, archiv OAS MMP, fond I. Kiekebuschová, sv. 5, sestavila B. Hružová

Lysolaje: Pleslová-Štiková 1972, 64–65, obr. 72:23, 74:7–9 ad.; Praha-Ďáblice: Dobeš – Kostka – Stolz 2010, 626, obr. 8:6). Zdroje badenské inspirace nebyly komunitám kultury nálevkovitých pohárů v pražské kotlině nijak extrémně vzdáleny, vždyť sídliště bolerázského stupně jsou bezpečně doložena ve východní části středních Čech (Cimburk u Kutné Hory a další: Zápotocký 2000, 99, 114–117, Abb. 38). Amfora v hrobě je však bohužel bez vazby na další keramiku; jistou výlučnost pohřbeného či pohřbené by mohlo naznačovat umístění nádoby u lebky, odlišující se od obvyklé polohy ostatní keramiky v Bubenči u nohou pohřbených, a problematické stopy po měděném artefaktu na kostech z hrobu (viz výše). Intenzitu bolerázského vlivu na nálezisti v okolí bývalé Mauthnerovy přádelny umocňuje i ojedinělý nález kanelovaného koflíku z roku 1902 (obr. 11:2).

Druhým nejčastějším přídatkem v hrobech mladšího stupně KNP jsou kamenné artefakty. Kromě čepelky z tušimického křemence v hrobě M10/01 (obr. 5:6) a dnes bohužel nezvěstných šipek z hrobu B4 jde především o sekeromlaty. Byly nalezeny ve čtyřech hrobech (M5/12, B1, B4 a hrob z Dejvic), přičemž alespoň v podobě kresebné či fotografické dokumentace jsou zachovány tři (obr. 6:6; 7:3; 13:3,4

Obr. 13. Praha-Bubeneč. Výběr zdobených džbánů (1–2, 5) a sekeromlatů s obloukovitým týlem (3–4) mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů. 1 až 3 – hroby M3/12, M8/12 a M5/12 z pozemku u nové Mauthnerovy přádelny, 4 – hrob B1 v Bučkově ulici, 5 – hrob B3 v ulici U zeměpisného ústavu. Dle fotografií z inventáře M, archiv OAS MMP, fond I. Kiekebuschová, sv. 5, sestavila B. Hružová

Obr. 14. Praha-Dejvice. Sekeromlat s obloukovitým týlem z hrobu za Státním zemědělským výzkumným ústavem. Podle Zápotocký 1992, upravila B. Hružová

a obr. 14), o čtvrtém, jediném z nálezového celku s dalšími předměty, můžeme soudit pouze na základě zápisu v Jírově inventáři (hrob B4 „s kam. kladivem“). Ostatní tři patří k sekeromlatům s obloukovitým týlem, skupině II, typu 1 (Máslovice), které jsou v Čechách chronologicky ukotveny právě v horizontu mladšího, salzmündského stupně KNP (Zápotocký 1992, 96, 104–107, Abb. 24).

K nepříliš početným akeramickým přídavkům patří kostěné ozdoby z hrobu M3/01, dva prosté kruhové korálky a jeden závěsek tvarově imitující patrně sekeromlat s obloukovitým týlem (obr. 5:2–3 a obr. 10). Přeslen z hrobu B4 by mohl být vzhledem k polykulturnímu charakteru lokality v Bučkově ulici intruzí jiné kultury, jeho funkční souvislost s jinak typicky mužskou výbavou hrobu (sekeromlat, šipky) není příliš reálná.

LIDSKÉ KOSTERNÍ POZŮSTATKY

Osudy kosterního materiálu z hrobů vyzvednutých v letech 1901 a 1912 v prostoru Mauthnerovy přádelny v Praze-Bubenci se dnes již stěží podaří přesně zmapovat. Ve sbírkách MMP uložených ve vile Hanspaulka byly z archeologických nálezů lidské kosti vybírány ve spolupráci s Norbertem Maškem pracovníky antropologického oddělení Archeologického ústavu v Praze Miroslavou Blajerovou a Hanou Hanákovou. Předání kosterních pozůstatků do antropologické sbírky Archeologického ústavu proběhlo v šedesátých letech 20. století. Materiál se opakovaně stěhoval, až nakonec byl v roce 1991 spolu s celou sbírkou předán do fondů Národního muzea v Praze.

Nálezy datované do období kultury nálevkovitých pohárů pocházejí ze šesti hrobů; při předání do antropologické sbírky jim bylo přiděleno sedm inventárních čísel. Rozpor je v několika případech i mezi původním inventářem kostí v jednotlivých hrobech v poznámkách J. A. Jíry a fyzicky existujícími kostmi zařazenými pod konkrétním inventárním číslem. Z hrobů M3/01, M10/01, M12/01, M5/12 a M8/12 pocházejí prakticky jen fragmenty. Mezi nimi je zajímavý nález vedený pod inventárním číslem P7A 33191, kde všechny dochované kosti (zlomky kostí předloktí i část kosti lýtkové) mají výrazné zelené zbarvení způsobené oxidy mědi. Příslušnost těchto kostí k hrobu M10/01 však zpochybňuje popis J. A. Jíry, podle kterého hrob obsahoval kromě dlouhých kostí i „rozdrcenou lebku“ a neexistuje u něj žádná zmínka o zeleném zbarvení. Nejkompletnější skelet pochází z hrobu M9/12 – lebka a postkranální skelet byly uloženy pod různými inventárními čísly (Ao 3247 a Ao 3035, nyní P7A 33247 a P7A 33035), pravděpodobně ale patří k sobě. Naopak dodatečný zápis J. A. Jíry o horní a týlní části lebky, fragmentu a týlní části jiné lebky by spíše odpovídal inv. č. P7A 33104, které by ovšem mělo patřit hrobu M4/12 a ukrývat „kostru necelou“. Ovšem stejná poznámka je i u hrobu M7/12 (P7A 32981). Kostra z hrobu M9/12 patřila dle pánevních pohlavních znaků muži, rovněž znaky na lebce ukazují na pohlaví mužské. U ostatních jedinců z období kultury nálevkovitých pohárů není určení pohlaví ani přesnější odhad věku dožití možný.

Ostatní hroby, vedené Jírou jako „rázu nordického mladšího“, vzhledem k absenci výbavy ovšem datovatelné pouze obecně do eneolitu či doby bronzové (M4/12, M7/12, M10/12 a M11/12), jsou opět poznamenány manipulací s materiálem, kdy se zápisy v Jírových inventářích v lecčems neshodují s dochovanými ostatky.

ZÁVĚR

Soubor předmětů ze tří poloh v Praze-Bubenči a Dejvicích představuje dodnes nejpočetnější hrobovou kolekci mladšího stupně KNP v Čechách. Jde sice o nálezy staršího data, již dříve publikované (Jíra 1910, 169, tab. XIII:1–13; Stocký 1926, 178, 188, tab. XCIII:1–13, 15–17, 28, 32–33), ovšem nikoli dostatečným způsobem jak po stránce nálezových okolností, tak úrovní dokumentace artefaktů. Hroby byly postupně objevovány v prostoru bývalé Mauthnerovy přádelny (obr. 1:1), širším okolí Bučkovy ulice (obr. 1:2–4) a konečně ojedinele i v Dejvicích za tehdejším Státním zemědělským výzkumným ústavem (obr. 1:5). Naleziště jsou od sebe vzdálena cca 600–800 m. Na prvním z nich bylo J. A. Jírou prozkoumáno při rozšiřování Mauthnerovy přádelny celkem 13 hrobů (obr. 2–6), a to v letech 1901 a 1912. V okolí Bučkovy ulice jmenovaný zachytil v letech 1914–1920 dalších 5 hrobů (obr. 7), sekeromlat z hrobu v Dejvicích získal roku 1928 L. Hájek (obr. 14).

První dvě lokality byly k pohřbívání využívány v různých obdobích již od počátku neolitu, což komplikuje datování hrobů bez chronologicky citlivých přídavků, které by mohly též náležet kultuře nálevkovitých pohárů, spíše jsou však mladší (hrob M14/01, obr. 9:3–4). Mladší jsou velmi pravděpodobně i další hroby, které bývaly v literatuře spojovány s nálevkovitými poháry, resp. „nordickou“ kulturou (hroby M7/01 a M16/01, obr. 9:1–2). Datovat je lze nejspíše na samý závěr starší doby bronzové či do kultury mohylové. Z hrobů kultury nálevkovitých pohárů by naopak mohly pocházet některé ojediné nálezy celých nádob (obr. 11), objevené při terénních úpravách v okolí Mauthnerovy přádelny.

Velmi stručně popsané nálezové okolnosti nemožňují podrobnější analýzu a srovnání s jinými pohřebišti. Jisté je, že šlo o pohřby jednotlivců ve skřeně poloze na pravém boku, přičemž ani v jednom případě nám není známa jejich orientace. V několika případech byly hroby opatřeny kamennými závaly či obložení, které v nasedající mladší kulturní vrstvě přecházely v jakési rovy, nejspíše pozůstatky původních mohylových násypů. Ostatně mohylový způsob pohřbívání je u mladšího stupně KNP bezpečně doložen (Veliká Ves: Píč 1892, 403–404; Nymburk: Motyková 1998, 9–19, obr. 2–4).

Přídavky v hrobech nebyly nijak početné, většinou byly hroby vybaveny pouze jednou nádobou, zpravidla uloženou u dolních končetin pohřbených, výjimečně dalšími nekeramickými nálezy (sekeromlatem, štípanou industrií, kostěnými závěsky, přeslenem /?/ – hroby M3/01, M10/01 a B4). Další hroby obsahovaly pouze sekeromlaty (M5/12, B1 a dejvický hrob). Z chronologického hlediska jde převážně o keramiku starší fáze salzmündského stupně, s náznaky vývoje mladšího (srv. ostře profilovaný džbán waltternienburského rázu z hrobu M11/01, obr. 6:3). Občasný výskyt tvarů bolesázského stupně badenské kultury (hrob M10/01, obr. 5:8, případně ojedinelý nález M1, obr. 11:2) není pro české soubory mladších nálevkovitých pohárů nijak výjimečný. V Bubenči však bohužel nebyly nalezeny v jejich přímém nálezovém kontextu – amfora z hrobu M10/01 je provázena kulturně nespécifickou štípanou industrií (obr. 5:6). Informace k bubenečským a dejvickému pohřebišti jsou tedy poměrně strohé, dodnes ovšem jde v Čechách spolu s Máslovicemi, okr. Mělník, Velikou Vsí, okr. Praha-východ (Stocký 1926, 178, 180, 188, tab. XC), a Lužcem nad Vltavou, okr. Mělník (Korený – Kytlicová 2007, 387, obr. 4), o pramenně nejhodnotnější doklady pohřbívání v mladším stupni kultury nálevkovitých pohárů.

Obr. 15. Výstavní skříň č. 9, vyfotografovaná Jaroslavem Pasternakem 6. října 1924 v Jírově muzeu na Hanspaulce. Na spodních čtyřech policích stojí kromě jiných nádob džbány a amfory z bubenečských hrobů KNP, na třetí polici zdola leží i dva dnes neznámé sekeromlaty. Ve spodní části skříň je pravděpodobně umístěna torza lidských lebek z týchž hrobů. Fotoarchiv nálezů ArÚ AV ČR v Praze, č. neg. 53

LITERATURA

- Beneš, A. 1959: K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie 13, 1–96.
- Buchvaldek, M. – Havel, J. – Kovářík, J. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách VI. Praha, Praehistorica 17, 151–205.
- Čermák, B. 1901: Předhistorické pohřebiště u Hořína, Památky archeologické 19, 513–524.
- Dobeš, M. – Kostka, M. – Popelka, M. 2010: Žárové hroby jordanovské kultury z Prahy-Bubenče a Dejvic, Archaeologica Pragensia 20, 294–316.
- Dobeš, M. – Kostka, M. – Stolz, D. 2010: K periodizaci mladších nálevkovitých pohárů: sídliště v okolí Řepné ulice v Praze-Ďáblicích, Archeologie ve středních Čechách 14, 605–642.
- Fischer, U. 1956: Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet. Studien über neolithische und frühbronzezeitliche Grab- und Bestattungsformen in Sachsen-Thüringen. Vorgeschichtliche Forschungen. Heft 15. Berlin.
- Friederich, S. 2009: Das mittleneolithische Erdwerk Salzmünde-Schiepzig. Ergebnisse der Grabungen 2005 bis 2007. In: H.-J. Beier – E. Claßen – T. Doppler – B. Ramminger (eds.), Varia neolithica VI. Neolithische Monumente und neolithische Gesellschaften. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 56. Langenweißbach, 133–139.
- Janská, E. 1957: Sídlíště v Hostivicích u Prahy a otázka salzmündské skupiny, Archeologické rozhledy 9, 152–160.
- Jíra, J. A. 1910: O keramice nordické a durynské, Pravěk 6, 162–206.
- Jíra, J. A. 1923: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči, Obzor praehistorický 2, 9–30, 81–103.
- Korený, R. – Kytlicová, O. 2007: Dvě pohřebiště z doby stěhování národů v Lužci nad Vltavou, okr. Mělník, Archeologie ve středních Čechách 11, 387–444.
- Lička, M. – Lutovský, M. 2006: Vepřek und Nová Ves (Bezirk Mělník, Mittelböhmen). Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen zur urgeschichtlichen Besiedlung in den Jahren 1992–1995. Fontes archaeologici Pragenses 31. Pragae.
- Lutovský, M. a kol. 2010: Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2007 a 2008, Archeologie ve středních Čechách 14, 975–1026.
- Motyková, K. 1998: Mohyla z pozdní doby kamenné zůstane v Nymburce zachována, Vlastivědný zpravodaj Po-labí 32, 6–26.
- Němejcová-Pavúková, V. 1991: Typologische Fragen in der relativen und absoluten Chronologie der Badener Kultur, Slovenská archeológia 39, 59–90.
- Píč, J. L. 1892: Archeologický výzkum ve středních Čechách. IV. Hroby se skrčenými kostrami, Památky archeologické 15, 401–412.
- Píč, J. L. 1899: Starožitnosti země české. Díl I, sv. 1. Čechy předhistorické. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. (eds.) 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Pleslová-Štiková, E. 1972: Eneolitické osídlení v Lysolajích u Prahy (s příspěvkem B. Soudského: Výzkum v r. 1953, str. 58–70), Památky archeologické 63, 3–141.
- Pleslová-Štiková, E. 1973: Die Kultur mit kannelierter Keramik in Böhmen. In: B. Chropovský (ed.), Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur 1969. Nitra, 393–425.
- Prokop, K. 1905: Praha v době předhistorické, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 13, 1–7, 41–50, 73–86.
- Schindler, G. 1994: Salzmünder Kultur (SMK). In: H.-J. Beier – R. Einicke (eds.), Das Neolithikum im Mittelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 4. Wilkau-Hasslau, 145–158.
- Sklenář, K. 1999: Nálezy keramiky nálevkovitých pohárů v Hoříně, okr. Mělník, Archeologie ve středních Čechách 3, 37–48.
- Stocký, A. 1923: Zpráva o výkopech prehistorického oddělení Národního muzea v r. 1921, Památky archeologické 33, 132–133.
- Stocký, A. 1925: Přírůstky prehistorické sbírky Národního muzea za r. 1924, Památky archeologické 34, 248–249.
- Stocký, A. 1926: Pravěk země České. Věk kamenný. Praha.
- Šmíd, M. 2003: Mohylová pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů na Moravě, Pravěk – Supplementum 11. Brno.
- Šulová, L. – Kubálek, P. – Holub, M. 2010: Pohřeb ženy v sídlištní jámě kultury nálevkovitých pohárů ve Velkých Přílepech, okr. Praha-západ, Archeologie ve středních Čechách 14, 643–655.
- Vokolek, V. 2007: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea II. Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit). Fontes archaeologici Pragenses 32. Pragae.
- Zápotocká, M. 1998: Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B. C.). Praha.
- Zápotocký, M. 1956: Baalberská skupina v Čechách, Archeologické rozhledy 8, 539–563, 615–616, 621–622.

- Zápotocký, M. 1958: Problém periodisace kultury nálevkovitých pohárů v Čechách a na Moravě, *Archeologické rozhledy* 10, 664–700.
- Zápotocký, M. 1960: Příspěvky k poznání českého středního eneolitu, *Archeologické rozhledy* 12, 693, 715–747.
- Zápotocký, M. 1992: *Streitaxte des mitteleuropäischen Äneolithikums*. Weinheim.
- Zápotocký, M. 2000: Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. Mit Beiträgen von Lubomír Peške und Slavomil Vencl. *Památky archeologické – Supplementum* 12. Praha.
- Zápotocký, M. 2008: Kultura nálevkovitých pohárů ve starším eneolitu. In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie pravěkých Čech* 4. Eneolit. Praha, 61–82.

DAS GRÄBERFELD DER JÜNGEREN STUFE DER TRICHTERBECHERKULTUR IN PRAG-BUBENEČ UND DEJVICE

Der Beitrag behandelt die Veröffentlichung der Gräber aus der jüngeren, sog. Salzmünder Stufe der Trichterbecherkultur in Prag-Bubeneč und Dejvice. Obwohl es sich um ältere Funde, die schon früher publiziert wurden, handelt (Jíra 1910, 169, Taf. XIII:1–13; Stocký 1926, 178, 188, Taf. XCIII:1–13, 15–17, 28, 32–33), ist ihre ausführliche Veröffentlichung mit Rücksicht auf die Totalabsenz von neueren böhmischen Grabfunden der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur bedeutend. Die Gräber wurden auf drei Fundorten aufgedeckt. Es handelte sich um den Raum der ehemaligen Spinnerei Mauthner (Abb. 1:1), die breitere Umgebung der Bučkova-Strasse (Abb. 1:2–4) und den Standort hinter dem Staatlichen landwirtschaftlichen Forschungsinstitut (Abb. 1:5). Die Fundorte sind voneinander zirka 600 m entfernt. Im Verlaufe der Verbreitung der Spinnerei Mauthner entdeckte J. A. Jíra dreizehn Gräber (Abb. 2–6) in den Jahren 1901 und 1912. In der Umgebung der Bučkova-Strasse untersuchte er weitere fünf Gräber in den Jahren 1914–1920 (Abb. 7). Ein Grab wurde von L. Hájek hinter dem Staatlichen landwirtschaftlichen Forschungsinstitut in Prag-Dejvice ausgegraben (Abb. 14). Die ersten zwei Fundstellen wurden für die Beerdigungen in verschiedenen Zeitabschnitten vom Anfang des Neolithikums verwendet. Diese Tatsache kompliziert die Datierung von den Gräbern ohne chronologisch empfindliche Beigaben, die auch zur Trichterbecherkultur gehören konnten. Sie sind allerdings eher jünger, wie z. B. das Grab 14/01, siehe Abb. 8 und 9:3–4. Ebenfalls weitere Gräber sind vermutlich jünger. Sie stehen in der Literatur häufig mit der Trichterbecherkultur, bzw. der „nordischen“ Kultur in Verbindung (Gräber Nr. 7 und 16/01, Abb. 9:1–2, vermutlich die jüngste Aunjetitzer Kultur oder die Hügelgräberkultur). Aus den Gräbern der Trichterbecherkultur konnten allerdings einige Einzelfunde von ganzen Gefäßen stammen (Abb. 11).

Die mangelnde Fundumstände ermöglichen keine ausführliche Analyse und keinen Vergleich mit anderen Gräberfeldern. Es ist sicher, dass es sich um die Bestattungen von Personen in der Hockerlage auf der rechten Seite handelte. Die Orientierung wurde leider in keinem Fall registriert. Nur in einigen Fällen wurden Steinpackungen erwähnt. Im Fall, dass es erwähnt ist, wurden alle mit einem Gefäß – oftmals bei unteren Beinen der Bestattung –, und anschließend mit weiteren nicht-keramischen Funden (Hammeraxt, Spaltindustrie, Knochenanhänger, Spinnwirtel – Gräber Nr. 3/01, 10/01, 5/B usw.) ausgestattet. Vom chronologischen Gesichtspunkt wurde die Keramik vorwiegend in die ältere Phase der Salzmünder Stufe datiert. Gibt aber auch Merkmale der jüngeren Entwicklung (vgl. der Krug mit der scharfen Profilierung des Walternienburger Charakters aus dem Grab Nr. 11/01 – Abb. 6:3). Das Vorkommen von Boleráz-Formen der Badener Kultur ist für die böhmischen Fundkomplexe der jüngeren Trichterbecherkultur typisch. In Bubeneč wurden sie allerdings leider nicht in ihrem direkten Fundkontext gefunden. Die Amphora aus dem Grab Nr. 10/01 wird durch die kulturell nicht-spezifische Spaltindustrie begleitet (Abb. 5:6, 8). Im Fall der Tasse (Abb. 11:2) handelt es sich um einen Einzelfund. Die Informationen über die Gräberfelder in Bubeneč sind daher relativ steif. Trotzdem handelt es sich bis Gegenwart miteinander mit Máslovice, Bez. Mělník, und Veliká Ves, Bez. Prag-Ost (Stocký 1926, 178, 180, 188, Taf. XC), um die Belege hoher Quellenqualität für die Erkenntnis der Beerdigungsart in der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur.

Abb. 1. Prag-Bubeneč. Die geomorphologische und hydrologische Rekonstruktionskarte mit Fundorten der Gräber der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur: 1 – das neue Gebäude von der Spinnerei Mauthner und das benachbarte Grundstück; 2 – Bučkova-Strasse, unweit der Tankstelle; 3 – Strasse U zeměpisného ústavu; 4 – Českomalínská-Strasse Nr. 516, d. h. die Parzelle von Architekt Petrák; 5 – Kolejní-Strasse, hinter dem Staatlichen landwirtschaftlichen Forschungsinstitut

Abb. 2. Prag-Bubeneč. Fotoaufnahme des Grabes Nr. M3/01

Abb. 3. Prag-Bubeneč. Fotoaufnahme des Grabes Nr. M10/01

Abb. 4. Prag-Bubeneč. Fotoaufnahme des Grabes Nr. M13/01

Abb. 5. Prag-Bubeneč. Keramik (1, 4–5, 7–8), Knochenschmuck (2–3) und Spaltindustrie (6) aus den Gräbern der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur aus der Spinnerei Mauthner. Die Amphora Nr. 8 gehört zur Boleráz-Stufe der Badener Kultur. 1–3 – Grab Nr. M3/01, 4 – M4/01, 5 – M6/01, 6 und 8 – M10/01, 7 – M9/01

Abb. 6. Prag-Bubeneč. Keramik (1–5, 7–8) und steinerne Rundnackenhammeraxt (6) aus den Gräbern der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur aus der neuen Spinnerei Mauthner und dem benachbarten Grundstück. 1 – Grab Nr. M13/01, 2 – M15/01, 3 – M11/01, 4 – M3/12, 5 – M8/12, 6 – M5/12, 7 – M12/01, 8 – M9/12

Abb. 7. Prag-Bubeneč. Keramik (1–2, 4–5), steinerne Rundnackenhammeraxt (3) und Spinnwirtel (6) aus den Gräbern der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur. 1 – Grab Nr. B3 in der Strasse U zeměpisného ústavu, 2 – Grab Nr. B5 in der Českomalínská-Strasse, 3 – Grab Nr. B1 in der Bučkova-Strasse, 4 – Grab Nr. B2 in der Bučkova-Strasse, 5–6 – Grab Nr. B4 in der Českomalínská-Strasse

Abb. 8. Prag-Bubeneč. Fotoaufnahme des Grabes Nr. 16/01

Abb. 9. Prag-Bubeneč. Keramik (1–2) und Spaltindustrie (3–4) aus den Gräbern vermutlich des anderen Alters als Äneolithikum. 1 – Grab Nr. M16/01, 2 – Grab Nr. M7/01, 3–4 – Grab Nr. M14/01. Alles neue Spinnerei Mauthner. 1–2 – Vermutlich Hügelgräberkultur oder die jüngste Aunjetitzer Kultur, 3–4 – Äneolithikum /Bronzezeit?

Abb. 10. Prag-Bubeneč. Knochengehänge und zwei Knochenperlen aus dem Grab Nr. M3/01 aus der neuen Spinnerei Mauthner

Abb. 11. Prag-Bubeneč. Nicht-erhaltene Tassen aus der „Ausgrabung Lanna“ unweit von der Spinnerei Mauthner, ohne nähere Fundumstände. 1 – Trichterbecherkultur, 2 – Boleráz-Stufe der Badener Kultur

Abb. 12. Prag-Bubeneč. Auswahl aus den verzierten Krügen (1–2, 4) und Amphoren (4) der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur. 1, 2, 4 – Gräber Nr. M6/01, M9/01 und M13/01 aus der neuen Spinnerei Mauthner, 3 – Grab Nr. B4 in der Českomalínská-Strasse

Abb. 13. Prag-Bubeneč. Auswahl aus den verzierten Krügen (1–2, 5) und Rundnackenhammeräxten (3–4) der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur. 1–3 – Gräber Nr. M3/12, M8/12 und M5/12 aus dem Grundstück bei der neuen Spinnerei Mauthner, 4 – Grab Nr. B1 in der Bučkova-Strasse, 5 – Grab Nr. B3 in der Strasse U zeměpisného ústavu

Abb. 14. Prag-Dejvice. Rundnackenhammeraxt aus dem Grab hinter dem Staatlichen landwirtschaftlichen Forschungsinstitut. Nach Zápotocký 1992

Abb. 15. Der Ausstellungsschrank Nr. 9 auf einer Photographie von J. Pasternak vom 6. Oktober 1924 im Hanspaulka-Museum. Auf den vier untersten Regalen standen ausser anderen Gefäßen auch Krüge und Amphoren aus den TRB-Gräbern von Bubeneč, auf dem dritten Regal von unten lagen zwei heute verschollene Hammeräxte. Im unteren Teil des Schrankes waren wahrscheinlich die Torsi von Menschenschädeln aus denselben Gräbern plaziert

Fototaf. 7. Prag-Bubeneč. Auswahl aus den keramischen Gefäßen der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur (1–3) und der Boleráz-Stufe der Badener Kultur (4). 1 – Amphora aus dem Grab Nr. B4 in der Českomalínská-Strasse, 2 und 4 – Krüge aus den Gräbern Nr. M8/12 und M3/12 auf dem Grundstück bei der Spinnerei Mauthner, 3 – Amphora aus dem Grab Nr. M10/01 in der neuen Spinnerei Mauthner